

Osnaživanje i podrška lokalnog stanovništva kao pretpostavka održivog razvoja turizma

Perušina, Ivana

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Tourism and Hospitality Management / Sveučilište u Rijeci, Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:191:450301>

Rights / Prava: [Attribution 4.0 International](#)/[Imenovanje 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-26**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of Tourism and Hospitality Management - Repository of students works of the Faculty of Tourism and Hospitality Management](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FAKULTET ZA MENADŽMENT U TURIZMU I UGOSTITELJSTVU
OPATIJA
Sveučilišni diplomski studij

Ivana Perušina

**OSNAŽIVANJE I PODRŠKA LOKALNOG STANOVNIŠTVA KAO
PRETPOSTAVKA ODRŽIVOG RAZVOJA TURIZMA**

**EMPOWERMENT AND SUPPORT OF RESIDENTS AS A
PREREQUISITE FOR SUSTAINABLE TOURISM DEVELOPMENT**

DIPLOMSKI RAD

Opatija, 2024.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FAKULTET ZA MENADŽMENT U TURIZMU I UGOSTITELJSTVU
OPATIJA
Sveučilišni diplomski studij

**OSNAŽIVANJE I PODRŠKA LOKALNOG STANOVNIŠTVA KAO
PRETPOSTAVKA ODRŽIVOG RAZVOJA TURIZMA**

**EMPOWERMENT AND SUPPORT OF RESIDENTS AS A
PREREQUISITE FOR SUSTAINABLE TOURISM DEVELOPMENT**

DIPLOMSKI RAD

Kolegij: Strateški marketing u turizmu

Mentor: Prof..dr.sc. Lorena Bašan

Ime i prezime studenta/ice: Ivana Perušina

Matični broj: ds3896

Studij: Marketing u turizmu

Opatija, srpanj 2024.

SVEUČILIŠTE U RIJECI UNIVERSITY OF RIJEKA
FAKULTET ZA MENADŽMENT U TURIZMU I UGOSTITELJSTVU
FACULTY OF TOURISM AND HOSPITALITY MANAGEMENT
OPATIJA, HRVATSKA CROATIA

IZJAVA O AUTORSTVU RADA I O JAVNOJ OBJAVI OBRANJENOG DIPLOMSKOG RADA

Ivana Perušina

(ime i prezime studenta)

ds3896

(matični broj studenta)

Osnaživanje i podrška lokalnog stanovništva kao pretpostavka održivog razvoja turizma

(naslov rada)

Izjavljujem da sam ovaj rad samostalno izradila/o, te da su svi dijelovi rada, nalazi ili ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima, bilo da su u pitanju knjige, znanstveni ili stručni članci, Internet stranice, zakoni i sl. u radu jasno označeni kao takvi, te navedeni u popisu literature.

Izjavljujem da kao student–autor diplomskog rada, dozvoljavam Fakultetu za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu Sveučilišta u Rijeci da ga trajno javno objavi i besplatno učini dostupnim javnosti u cjelovitom tekstu u mrežnom digitalnom repozitoriju Fakulteta za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu Sveučilišta u Rijeci.

U svrhu podržavanja otvorenog pristupa diplomskim radovima trajno objavljenim u javno dostupnom digitalnom repozitoriju Fakulteta za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu Sveučilišta u Rijeci, ovom izjavom dajem neisključivo imovinsko pravo iskorištavanja bez sadržajnog, vremenskog i prostornog mog diplomskog rada kao autorskog djela pod uvjetima *Creative Commons* licencije CC BY Imenovanje, prema opisu dostupnom na <http://creativecommons.org/licenses/>.

U Opatiji, __5.7.2024.____

Potpis studenta _____

Sadržaj

Sažetak

Summary

1. Uvod.....	1
1.1. Problem i predmet istraživanja.....	1
1.2. Svrha i cilj istraživanja.....	2
1.3. Ocjena dosadašnjih istraživanja.....	3
1.4. Metode istraživanja.....	4
1.5. Struktura rada.....	4
2. Održivi razvoj turizma i učinci turizma.....	6
2.1. Pojam održivog razvoja.....	6
2.2. Pojam i značenje održivog turizma.....	10
2.2.1. Dionici održivog turizma.....	13
2.2.2. Ekološki menadžment.....	14
2.3. Učinci turizma.....	15
2.3.1. Ekonomski učinci turizma.....	15
2.3.2. Ekološki učinci turizma.....	17
2.3.3. Društveni učinci turizma.....	19
3. Lokalno stanovništvo i razvoj turizma destinacije.....	21
3.1. Definicija lokalne zajednice.....	21
3.2. Uloga lokalnog stanovništva u razvoju turizma destinacije.....	23
3.3. Utjecaj turizma na lokalno stanovništvo.....	26
4. Empirijsko istraživanje.....	32
4.1. Uzorak istraživanja.....	32
4.2. Metodologija istraživanja.....	35
4.3. Rezultati istraživanja.....	35
4.3.1. Deskriptivna analiza.....	38
4.3.2. Korelacijska analiza.....	42
4.3.3. Regresijska analiza.....	43
4.4. Diskusija rezultata istraživanja.....	44
4.5. Ograničenja i preporuke za daljnja istraživanja.....	47
5. Zaključak.....	49
Popis literature.....	51
Popis ilustracija.....	53
Prilozi.....	54

Sažetak

Lokalno stanovništvo jedan je od ključnih dionika u turističkim destinacijama, te sudionik razvoja turizma iste. Kako bi se turizam destinacije razvijao kvalitetno i u skladu s očekivanjima dionika destinacije, važno je ispravno upravljati turizmom destinacije na način da su potrebe svih zadovoljene. Turizam ima razne pozitivne i negativne učinke, a čije su posljedice itekako vidljive te ostavljaju trag na prirodi i društvu. Kako u turizmu ne bi prevladali negativni učinci važno je podržavati i biti usmjeren na održivi razvoj turizma, a koji je u fokusu istraživanja ovog rada. U radu se istražuje važnost upravo lokalnog stanovništva u smislu davanja podrške razvoju održivog turizma. Analiziraju se oblici osnaživanja stanovništva odnosno osobne ekonomske koristi, političko osnaživanje, psihološko osnaživanje, društveno osnaživanje, doprinos zajednici i učinci turizma. Svi navedeni zajedno su povezani kroz podršku, kao preduvjet za razvoj održivog turizma u destinaciji. U radu su istraženi stavovi i mišljenja ispitanika vezano uz osnaživanje, podršku i održivi razvoj turizma.

Ključne riječi: održivi razvoj turizma; lokalno stanovništvo; osnaživanje; podrška razvoju turizma

Summary

The local community is one of the critical stakeholders of any tourism destination and an integral part of tourism development. For the destination's tourism to develop with quality and follow stakeholders' expectations, it is essential to manage it so everyone's needs are appropriately met. Tourism has multiple positive and negative influences, the consequences of which are certainly seen and leave marks on nature and society. So that negative effects do not prevail in tourism, it is crucial to nurture the sustainable development of tourism, which is the core of this thesis. The following paper investigates the importance of the local population in supporting sustainable tourism development. Forms of empowerment of the population, i.e., personal economic benefits, political empowerment, psychological empowerment, social empowerment, community contribution, and tourism's effects are analyzed. Together, they all strive to connect with support as a prerequisite for developing sustainable tourism in the destination. That is, the views and opinions of respondents regarding empowerment, support, and sustainable tourism development are examined.

Keywords: sustainable tourism development; local community; empowerment; support for tourism development

1. UVOD

Turizam danas predstavlja splet brojnih elemenata te je rasprostranjen u svakom kutku svijeta gdje svojim specifičnostima privlači nebrojene turiste čiji je dolazak motiviran različitim čimbenicima. Tako postoje mnoga turistička tržišta gdje se susreću turistička ponuda i turistička potražnja, a čija se atraktivnost neprestano mijenja odnosno poprima različite oblike s obzirom na cjelokupni razvoj kako tehnologije tako i svakodnevnog života.

Turizam se svakodnevno susreće s raznim izazovima te nastoji biti u trendu s novim zahtjevima na tržištu. Ponuda se nastoji inovirati, modernizirati, personalizirati te u što većoj mjeri valorizirati kako bi privukla što veći broj turista. Iako su turisti glavni pokretači turizma važno je ustanoviti poziciju lokalnog stanovništva u toj istoj priči. Naime, lokalno stanovništvo biva neizostavnim dijelom svake destinacije, a u čijem razvoju i direktnom razvitku turizma sudjeluje na razne načine, direktno ili indirektno. U korak s razvojem turizma, važno je pravilno upravljati turističkom destinacijom kako ne bi došlo do negativnih efekata kako na fizičku destinaciju tako i na samo lokalno stanovništvo. Problem današnjice jest upravo loše planiranje i prenegli razvoj kojim se narušava identitet destinacije te se gubi originalni duh i vizija, a sve kako bi se privuklo što više posjetitelja. Negativni efekt s kojim se bori veliki broj destinacija jest zasićenje odnosno saturacija destinacije. Drugim riječima, prisutan je masovni turizam. Kako bi se izbjegla saturacija i povratila izvornost destinacije važno je razmišljati i djelovati održivo. Brojne su održive prakse koje se mogu primijeniti u turizmu, a koje su ključ budućeg razvoja destinacija. U nastavku rada pobliže je objašnjena tematika održivog turizma odnosno povezanost i uloga lokalnog stanovništva u održivom turizmu kroz teoretski dio nakon čega su prikazani rezultati primarnog istraživanja.

1.1. Problem i predmet istraživanja

Problem istraživanja proizlazi iz prethodnih istraživanja na temu razvoja turizma i uloge lokalnog stanovništva u istome gdje je dokazana povezanost između pozitivnih stavova i razvoja turizma. Iako postoje istraživanja koja uključuju stavove lokalnog stanovništva o razvoju i održivosti turizma, nedovoljno je obrađena tematika povezanosti podrške i osnaživanja lokalnog stanovništva kao preduvjeta za održivi razvoj turizma u destinaciji, a iz

čega proizlazi predmet ovog istraživanja. Predmet istraživanja jest utjecaj i važnost elemenata osnaživanja lokalnog stanovništva i podrške kao pretpostavki održivog razvoja turizma.

1.2. Svrha i cilj istraživanja

Svrha rada jest utvrditi utjecaj osnaživanja lokalnog stanovništva te njegovo djelovanje na podršku kao preduvjeta održivog razvoja turizma destinacije. Vezano uz svrhu, glavni cilj istraživanja jest utvrditi čimbenike osnaživanja lokalnog stanovništva i njihovu povezanost sa podrškom kao preduvjetima za održivi razvoj turizma. Nastavno na utvrđeni problem istraživanja postavljeno je 5 istraživačkih pitanja:

I1- Koji čimbenici utječu na osnaživanje lokalnog stanovništva?

I2 - Utječe li osnaživanje lokalnog stanovništva na podršku lokalnog stanovništva održivom razvoju turizma u destinaciji ?

I3 - Utječe li podrška lokalnog stanovništva na održivi razvoj turizma u destinaciji?

I4 - Kako turizam doprinosi lokalnoj zajednici?

I5 - Kakvi su učinci turizma?

Temeljem postavljenih istraživačkih pitanja postavljene su dvije glavne hipoteze te četiri pomoćne koje se primarnim istraživanjem nastoje dokazati, te time utvrditi stavove lokalnog stanovništva o održivom razvoju. Hipoteze su sastavljene uz pomoć konstrukata ekonomskog, političkog, psihološkog i društvenog osnaživanja te podrške koji su nadalje povezani sa održivim razvojem u destinaciji. Postavljene hipoteze glase:

H1: *Oснаživanje lokalnog stanovništva pozitivno i statistički značajno utječe na podršku lokalnog stanovništva kao preduvjeta održivog razvoja turizma*

H 1.1 *Ekonomsko osnaživanje lokalnog stanovništva pozitivno i statistički značajno utječe na podršku lokalnog stanovništva održivom razvoju turizma.*

H 1.2 *Političko osnaživanje lokalnog stanovništva pozitivno i statistički značajno utječe na podršku lokalnog stanovništva održivom razvoju turizma.*

H 1.3 *Psihološko osnaživanje lokalnog stanovništva pozitivno i statistički značajno utječe na podršku lokalnog stanovništva održivom razvoju turizma.*

H 1.4 Društveno osnaživanje lokalnog stanovništva pozitivno i statistički značajno utječe na podršku lokalnog stanovništva održivom razvoju turizma.

H.2 Podrška lokalnog stanovništva pozitivno i statistički značajno utječe na održivi razvoj turizma.

1.3. Ocjena dosadašnjih istraživanja

Postoje brojna znanstvena istraživanja na temu turizma, a sve veću pozornost dobivaju upravo ona vezana uz održivi turizam. Istraživači nastoje ispitati stavove i mišljenja općenito o razvoju turizma kao i o posebnim oblicima turizma poput zdravstvenog, sportskog, kongresnog i drugih. Sve se više istraživača usmjerava na ekološki turizam gdje u fokus razmišljanja dolazi glavno pitanje, a to je održivost. U istraživanjima vezanima uz održivi turizam nastoji se ukazati na prednosti i nedostatke razvoja turizma kao i upozoriti na posljedice neplaniranog razvoja. Osim stavova, analiziraju se preferencije i namjere te povezanosti konstrukata koji imaju utjecaj na razvoj turizma te značenje razvitka turizma za sadašnjost i budućnost. Temelj ovog rada jesu dosadašnja istraživanja koja se bave tematikom razvoja turizma i lokalnog stanovništva odnosno stavovima i različitim utjecajima na ponašanje pojedinaca, a čiji će se glavni rezultati obraditi u sljedećim poglavljima rada.

Autori Moghavvemi, Woosnam, Paramanathan, Musa i Hamzah proveli su istraživanje na temelju čimbenika osobnosti, emocionalne solidarnosti i predanosti zajednici te kako one utječu na percepciju turizma, koja na kraju objašnjava podršku razvoja turizma. Rezultati su pokazali da su suosjećajno razumijevanje i gostoljubivost naj snažniji čimbenici koji utječu na stav o razvoju turizma, a razlikovali su se s obzirom na spol te različitim crtama osobnosti.¹ Nadalje, autor Woosnam zaključuje kako čimbenici gostoljubivost, emocionalna povezanost i suosjećanje značajno utječu na podršku razvoja turizma i doprinose koje turizam stvara za zajednicu.² Autori Ranasinghe i Pradeepamali proveli su istraživanje kojim su htjeli utvrditi čimbenike podrške razvoju turizma. Zaključili su kako su stanovnici potaknuti osobnim ekonomskim koristima, samopouzdanjem te psihološkim osnaživanjem. Političko osnaživanje

¹ Moghavvemi, S., Woosnam, K. M., Paramanathan, T., Musa, G., & Hamzah, A., The effect of residents' personality, emotional solidarity, and community commitment on support for tourism development. *Tourism Management*, 63, 2017., str. 242-254.

² Woosnam, K. M., Using emotional solidarity to explain residents' attitudes about tourism and tourism development. *Journal of Travel Research*, 51(3), 2012., str. 315-327.

također je pozitivno utjecalo na podršku lokalnog stanovništva za razvoj turizma.³ U istraživanju stavova stanovništva grada Splita prema razvoju turizma, autori Petrić i Pivčević navode kako stanovništvo izražava želju za sudjelovanjem u razvoju turizma i donošenju odluka.⁴

1.4. Metode istraživanja

Za potrebe izrade diplomskog rada koristila se kombinacija raznih istraživačkih metoda. Rad se sastoji od teorijskog i empirijskog, odnosno istraživačkog dijela.

U teorijskom dijelu rada korišteni su sekundarni podaci, na temelju kojih je korištena metoda kompilacije kojom se prikupljaju i analiziraju podaci, metoda analize i sinteze za razmatranje dostupnih sadržaja, metoda deskripcije i komparacije kojom su se pojasnili relevantni pojmovi vezani uz temu istraživanja, metoda indukcije i dedukcije kako bi se donijeli valjani zaključci o temi te metoda kauzalnog zaključivanja.

U empirijskom dijelu odnosno za potrebe primarnog istraživanja korištena je metoda ispitivanja gdje je instrument ispitivanja anketni upitnik sastavljen pomoću Google forms-a. Anketni upitnik distribuiran je putem društvenih mreža u periodu od 1. travnja do 1. svibnja 2024. godine na području Republike Hrvatske, a krajnji rezultat broji 185 ispravno popunjenih upitnika. Anketni upitnik sadrži 52 pitanja koja uključuju sociodemografska obilježja ispitanika, a podaci su analizirani primjenom statističkih metoda korelacije, te jednostavne i višestruke regresijske analize.

1.5. Struktura rada

Rad je strukturiran na način da je podijeljen na pet poglavlja koja u sebi sadrže potpoglavlja. Raspodjelom tematike relevantne za ovaj rad, definirana je struktura rada kojom su svi dijelovi povezani u smislenu cjelinu.

³ Ranasinghe, R., & Pradeepamali, J., Community empowerment and their support for tourism development: An inquiry based on resident empowerment through tourism scale, 2019., str. 55.

⁴ Petrić, L., & Pivčević, S., Community based tourism development-insights from Split, Croatia, 2019., str. 294-307

Rad započinje kratkim uvodom gdje se nastoji uputiti čitatelja u samu tematiku odnosno uz pomoć predmeta, problema, svrhe i ciljeva nastoji se dati jasniji uvid u samu srž rada. Postavljeno je pet istraživačkih pitanja na temelju kojih su formirane dvije glavne te četiri pomoćne hipoteze. U uvodu je također objašnjena metodologija istraživanja te je dana ocjena dosadašnjih istraživanja povezanih uz tematiku rada.

Nakon uvoda slijedi drugo poglavlje koje se bavi tematikom održivog razvoja te održivog turizma i njegovim učincima. Također su objašnjeni dionici te ekološki menadžment. U ovom dijelu obrađeni su ekonomski, ekološki i društveni učinci turizma te su isti objašnjeni uz pomoć prethodnih istraživanja kao i stručne literature.

Treće poglavlje bavi se temom lokalnog stanovništva odnosno obrađuje ulogu i važnost sinergije u zajednici. Potpoglavlja govore o važnosti lokalnog stanovništva u razvoju turizma destinacije te preduvjetima za razvoj održivog turizma što je i glavni predmet primarnog istraživanja, a čiji su rezultati prikazani u daljnjem tekstu. Obrađeno je i pitanje utjecaja turizma na lokalno stanovništvo kao neizostavan dio istraživanja.

Nakon teoretskog dijela, rad se nastavlja četvrtim poglavljem to jest empirijskim dijelom. U četvrtom poglavlju su prikazani rezultati primarnog istraživanja na način da je objašnjen uzorak i metodologija, a nastavljaju se na prikaz rezultata istraživanja koji su detaljnije objašnjeni. Istraživanje je zaključeno diskusijom o dobivenim rezultatima te su istaknuta ograničenja istraživanja kao i daljnje preporuke za buduća istraživanja ove tematike.

Na kraju rada, dan je zaključak o cjelokupnom istraživanju kao i samoj tematici rada te je priložena korištena literatura u izradi ovog rada.

2. ODRŽIVI RAZVOJ TURIZMA I UČINCI TURIZMA

Turizam je pojava koja danas neprestano raste i zahvaća sve dijelove svijeta. Turizam je po svojim značajkama sasvim nova prostorno-socioekonomska pojava 20. stoljeća i veliki je korisnik prostora, a posebice ovisi o kakvoći prostora i okoliša.⁵ Upravo zbog iznimno brzog rasta i razvoja, turizam sa sobom nosi brojne prednosti i nedostatke, a koji imaju velike utjecaje na okolinu. Kako bi se uspješno razvijao, turizam zahtjeva brojne prilagodbe odnosno očuvan i kvalitetan okoliš te infrastrukturu gdje je važno voditi računa o očuvanju istih. Kao odgovor na pitanje očuvanja kako okoliša tako i ostalih životnih sfera, u centar priče dolazi pojam održivosti. Turizam današnjice ne može dopustiti zaobilaznje očuvanja primarnog životnog prostora i uvjeta života pa se tako nastoji prilagoditi svakodnevnim promjenama koje nastaju kao rezultat ponude i potražnje za turističkim dobrima. Naglasak je stavljen na održivi razvoj koji za cilj ima stvaranje održivog turizma u destinacijama, međutim susreće se sa raznim problemima odnosno pitanjima ekonomskih, ekoloških i društvenih učinaka samog turizma na okoliš ali i lokalnu zajednicu.

2.1. Pojam održivog razvoja

Održivi razvoj pojam je koji se ne koristi samo u relativno novije vrijeme, kada se može reći da su ljudi postali više svjesni negativnih utjecaja na okolinu, već je važnost stekao u 19. stoljeću. U to vrijeme ljudi su se u velikom obujmu bavili poljoprivredom i intenzivno koristili blagodati prirode. Tada se, zbog povećanog razvoja razmjene dobara i ekstrakcije prirodnih resursa, javila potreba za uvođenjem pravila kako bi se ti isti resursi pravilno koristili te zaštitili za budućnost. Održivi razvoj, kao pojam, nastao je u 19. stoljeću u šumarstvu gdje se uvidjela potreba očuvanja šuma. Naime, istaknuto je pravilo da se smije posjeći samo onoliko stabala odnosno šume koliko je realno da će je ukupno ponovno narasti. Na taj način podizala se svijest o resursima čiji izvor nije neograničen te se nastojalo obrazovati ostale o važnosti očuvanja današnjice za buduće naraštaje. Također, naglašava se kako razvoj može poprimiti razne smjerove odnosno da pri djelovanju treba voditi računa o ekonomskom, ekološkom i društvenom razvoju zajednice kako se ne bi narušilo blagostanje. Ipak, priroda se ne može

⁵ Črnjar, M. i Črnjar, K.: Menadžment održivog razvoja. Opatija : Rijeka: Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu ; Glosa, 2009, str. 40

jednostavno nadomjestiti te je potrebno staviti naglasak na njeno očuvanje kako bi se ograničila pretjerana i nepotrebna ekstrakcija prirodnih resursa i osvijestilo o oskudnosti istih.

Održivi razvoj različiti je pojam od rasta gdje je rast kvantitativan pojam dok razvoj obilježava kvalitativnu promjenu. Na održivi razvoj može se gledati i kao na povećanje kvalitete života odnosno održivi razvoj nastoji izbalansirati sve ključne dijelove koji čine prosperitet čovjekovog života. Održivi razvoj najčešće se definira kao razvoj koji omogućava sadašnjim generacijama da ostvare svoje potrebe, a da ne ugroze potrebe budućih generacija.⁶

Primjena održivog razvoja prisutna je u mnogim gospodarskim granama pa tako i na turizam. Danas je održivi razvoj neizostavan dio turizma te se nastoji povećati svijest o očuvanju destinacije i zajednice, pravilnom upravljanju resursima te kvalitetnom napretku. Kako bi se turizam i njegov prosperitet učinio dugoročnim, važno je sve njegove djelove usmjeriti prema povećanju vrijednosti zajednice kao i prema prilagodbi prirodi i kulturi. Upravo na temelju navedenog, osmišljena je takozvana "čarobna peterokutna piramida održivog turističkog razvoja" koja sadržava sve najvažnije konstrukte koji svojim zajedničkim djelovanjem postižu samu bit razvoja koja je naravno održivost. Kutne točke ciljnog sustava su sljedeće:⁷

- materijalno blagostanje
- subjektivno dobar osjećaj
- zadovoljstvo gostiju
- zaštita prirode i resursa
- kulturna raznolikost

Prva točka koja se odnosi na materijalno blagostanje govori o stvaranju novih vrijednosti, materijalnom prosperitetu odnosno o važnosti dohotka koje je neizostavan dio čovjekove svakodnevice. Nadalje, drugom točkom odnosno subjektivno dobrim osjećajem se nastoji istaknuti važnost samoostvarenja, kulturnog identiteta, osjećaju slobode i ostvarenosti kao i prilagodljivosti. S druge strane, važno je zadovoljstvo gostiju te se kroz treću točku nastoji istaknuti važnost simbioze lokalnog stanovništva i turista kako bi i jedna i druga strana funkcionirala te kako bi se postignulo obostrano zadovoljstvo. Ipak je riječ o turizmu, stoga se ne može izostaviti niti jedna niti druga strana. Naglasak je na zadovoljenju potreba gostiju koje

⁶ Carić, H., Održivi turizam u deset koraka: Planiranje održivog turizma zasnovanog na baštini i prirodnom nasljeđu. Institut za turizam i ODRAZ – održivi razvoj zajednice, 2006, str. 60

⁷ Muller, H.R., Održivi razvoj u turizmu- u potrazi za novom etikom turizma, Bern, 1993., str. 13.

su danas itekako specifične pri čemu se naglasak stavlja na personalizaciju i segmentaciju. Četvrta točka odnosi se na očuvanje i zaštitu prirodnih resursa. Drugim riječima priroda je neizostavan dio održivog razvoja te postaje temelj za kvalitetan razvoj istog. Kako bi se destinacija uspješno razvijala potrebno je voditi računa o prirodnim ljepotama i njenim resursima koje su ujedno i glavne atrakcije destinacije te njena konkurentska prednost na temelju koje se turizam i razvija. Potrebno je očuvati i raznolikost krajolika te se orijentirati ka biološkoj raznolikosti. Turizam je vrlo raznolik pa tako i sami turisti. Osobe koje putuju dolaze iz svih krajeva svijeta te sa sobom donose dio osobne kulture. Također dolaze i na područje nove kulture gdje dolazi do susreta sa lokalnom zajednicom i nerijetko do kulturološkog šoka. Ovim putem želi se istaknuti važnost kulturnog stvaranja i zaštite kulturnih dobara, kulturno-povijesnih spomenika i ostalih obilježja kulture. Važno je njegovati lokalnu kulturu kako se identitet ne bi izgubio ali i stvoriti gostoljubivost i dobre odnose. Sve ove točke koje zajedničkim djelovanjem grade piramidu, susreću se u zajedničkoj točki odnosno vrhu piramide. Vrh piramide jest dugoročno usmjerenje odnosno vezuje se uz buduće generacije i njihov prosperitet. Ističe se pravo generacija koje tek dolaze da oblikuju daljnji razvoj te nastave njegovati održivost za sve generacije koje nakon njih dolaze. Održivi razvoj podrazumijeva zajedničko djelovanje svih dionika odnosno kreće od individualnog ponašanja to jest pojedinca. Cilj jest da se svaki taj individualni cilj povezuje na način da se stvori sustav zajedničkih vrijednosti te da zajedničkim djelovanjem postižu bolju budućnost.

Održivi razvoj može se interpretirati na mnoge načine te su mu dane brojne definicije. Ipak, postoje načela koja su temelj strategije održivog razvoja te koja su međusobno povezana. Načela su:⁸

- poštivanje i briga za životnu zajednicu
- poboljšanje kakvoće života
- zaštita vitalnosti i raznolikosti Zemlje
- minimaliziranje iscrpljivanja neobnovljivih resursa
- poštovanje granica prihvatljivog kapaciteta Zemlje
- promjene u osobnim stavovima i postupcima
- omogućavanje zajednicama da skrbe o vlastitom okolišu
- stvaranje nacionalnog okvira za integraciju razvoja i zaštite
- stvaranje globalnog saveza

⁸ Črnjar, M. i Črnjar, K. (2009): Menadžment održivog razvoja, op.cit., str. 84-87.

Načela održivog razvoja govore o etičkom načinu djelovanja, kriterijima za postizanje ciljeva te smjerovima koje treba odabrati kako bi se postigao održivi razvoj u društvu na svim razinama.

Prvo načelo jest etičkog karaktera te govori o važnosti poštovanja kako sebe tako i ostalih ljudi. Naime, ne postoji napredak ukoliko društvo ne napreduje kao cjelina odnosno važno je postići razvoj bez ugrožavanja drugih pojedinaca, cjelokupne zajednice i budući naraštaja.

Drugo načelo stavlja naglasak na poboljšanje životnog standarda odnosno govori kako je cilj razvoja unaprijediti kakvoću ljudskog života. Ističe se važnost povezanosti rasta i razvoja te povezanost oba pojma koji zajedničkim djelovanjem vode do poboljšanja životnog standarda zajednice. Ciljevi se konkretno odnose na zdrav život, političku slobodu, ljudska prava, obrazovanje i dostupnost resursa za kvalitetan svakodnevni život.

Načelo zaštite vitalnosti i raznolikosti Zemlje prikazuje važnost zaštite okoliša obzirom da je priroda glavni resurs te temelj za život. Ističe se zaštita sustava za održavanje života, zaštita bioraznolikosti te održivost korištenja obnovljivih resursa.

Četvrto načelo nadovezuje se na prethodno odnosno ističe važnost pravednog korištenja neobnovljivih resursa na način da se oni recikliraju, manje koriste u proizvodnim pogonima ili pak supstituiraju nekim od obnovljivih resursa.

Poštivanje kapaciteta Zemlje sljedeće je važno načelo koje govori o važnosti pravilnog razvoja gospodarstva unutar određene regije koje prati fizičke mogućnosti mjesta i njegove infrastrukture kako ne bi došlo do prezasićenosti koje vodi do loših posljedica za stanovništvo te okoliš.

Šesto načelo smatra kako je od izrazite važnosti obrazovati stanovništvo na način da se utvrde pravila održivog ponašanja. Ističe se promjena stavova te preispitivanje načina života u smislu da se pokuša uvesti što održivija praksa življenja.

Sedmo načelo govori o važnosti zajednice te zajedničkom održivom djelovanju koje svojom sinergijom postiže održivi razvoj. Bez obzira o kakvom bogatstvu zajednice se radi, ona je ključ opstanka i prosperiteta svojih pojedinaca.

Sljedeće, osmo načelo govori o važnosti stvaranja nacionalnog okvira za integraciju razvoja i zaštite odnosno ističe važnost postojanja pravnih okvira i politike koja bi se provodila na način da se dijele znanja i informacije, a na temelju kojih se postiže racionalno djelovanje.

Posljednje, deveto načelo govori o stvaranju globalnog saveza odnosno o stvaranju saveza među državama. Ističe se važnost suradnje s obzirom da nisu sve države jednako razvijene te ne mogu na isti način ići u korak s održivim praksama. Pravilnim gospodarenjem zajedničkim resursima kao što su more i atmosfera postiže se prosperitet za sve te je od iznimne važnosti očuvati iste za dobrobit svih. Održivi razvoj je ipak trajni globalni proces stoga je važno zajednički i djelovati.

2.2. Pojam i značenje održivog turizma

Dokazano je kako industrijalizacija uvelike utječe na razvoj turizma i razmišljanja o odmoru. "Često se o samom turizmu govori kao o industriji"⁹ Industrijalizacija je svojim razvojem i širenjem potaknula pitanje slobodnog vremena te se tako s vremenom sve više počeo i razvijati pojam turizma. Turizam je nastao iz čovjekove potrebe da se odmori na način da napusti svakodnevno mjesto boravka te zadovoljstvo potraži na drugom mjestu na razne načine. Na taj način sve je više ljudi odlučilo putovati te se turizam zaista pretvorio u svojevrsnu industriju. Počela se razvijati turistička infrastruktura popraćena razvojem prometa, stvorila se turistička ponuda te različiti oblici turizma kao produkt različitih želja i potreba samih turista. Od 1950. do 1994. internacionalni turizam povećao se za gotovo 20%¹⁰ Nova industrija u obliku turizma uzela je maha te je razvoj ubrzo zahvatio i najudaljenija mjesta na svijetu.

Osim industrije, turizam se može promatrati kao svojevrsni generator rasta. Osmišljen je model kojim su prikazani razni čimbenici koji utječu na razvoj turizma, a koji djeluju pod međusobnim utjecajem. Čimbenici modela su sljedeći:¹¹

- čimbenici turističkog buma
- čimbenik rasta
- čimbenik blagostanja
- čimbenik poljoprivrede

⁹ Muller, H.R., Održivi razvoj u turizmu- u potrazi za novom etikom turizma ,op.cit., str. 85

¹⁰ Coccossis, H., Tourism and Sustainability: Perspectives and Implications,Sustainable Tourism- European Experiences, 1996., str. 2

¹¹Muller, H.R., Održivi razvoj u turizmu- u potrazi za novom etikom turizma, op.cit. str. 61

- čimbenik prirode i krajolika
- čimbenik kulture.

U modelu se turizam uspoređuje sa strojem velikog kapaciteta kojeg pokreću brojni „kotačići“ koji djeluju pojedinačnim silama jedan na drugoga. Čimbenik turističkog buma gleda se kao splet vanjskih sila odnosno obuhvaća čimbenike poput povećanja slobodnog vremena, povećanje dohotka, povećanje mobilizacije te kvalitete stanovanja i radnog mjesta kao preduvjeta za poduzimanje putovanja.

Na čimbenik rasta najveći utjecaj ima potražnja, odnosno turistička potražnja. Ona se odnosi na izgradnju infrastrukture i razvoj destinacija kao prodajnih mjesta čime se uvelike pospješuje turistički rast.

Blagostanje se odnosi na stvaranje novih radnih mjesta pa time i povećava dohodak odnosno ekonomsko blagostanje zajednice.

Poljoprivreda ističe važnost poboljšanja životnog standarda u ruralnim mjestima odnosno stvara mogućnost povećanja blagostanja seoskog stanovništva. Turizam crpi resurse iz prirode pa na taj način koristi i poljoprivredu u svojim procesima proizvodnje. Ovdje je prisutna i negativna strana odnosno uslijed povećane potražnje rastu i troškovi rada i mehanizacije gdje dolazi do problema prilagodbe poljoprivrednika na više troškove kako zemljišta tako i proizvodnje.

U slučaju čimbenika prirode najistaknutija je negativna veza turizma i prirode koja se odnosi na zagađenje okoliša. Krajolik se troši izgradnjom infrastrukture, transportnih uređaja, stanova za odmor, hotela itd.¹² Neadekvatno upravljanje prirodnim resursima dovodi do prevelikih negativnih posljedica te destinacija gubi atraktivnost, a posljedično gubi i turiste.

Kultura se odnosi na jedinstvenu kulturološku pozadinu destinacije koja djeluje u turizmu, a koja je u neposrednom doticaju sa različitim kulturama vezanim uz posjetitelje.

Pojam industrija često se veže uz negativno značenje pa se tako prenosi i na sami turizam. Naime, turizam je sam po sebi fenomen te kao takav za produkt ima i masovnost odnosno masovni turizam. Masovni turizam karakterizira odvijanje turizma na relativno ograničenim, osjetljivim atraktivnim područjima, koja su često opterećena velikim i skupim turističkim

¹² Muller, H.R., Turizam i ekologija, op.cit., str. 36

„monokulturnim“ objektima i kapacitetima male vremenske iskorištenosti (što implicira sezonalnost turizma).¹³ Masovni turizam karakterizira i jednostrani te forsirani turistički razvoj s ciljem postizanja što većih gospodarskih rezultata, koji se negativno odražava na njegovom društvenom, sociokulturološkom, prostorno-ekološkom i ekonomskom planu.¹⁴ Masovni turizam za posljedicu ima negativno djelovanje na sve aspekte održivog razvoja odnosno utječe na ekonomsko, ekološko i društveno stanje destinacije.

Pojavom negativnih efekata turizma dolazi se do termina održivog ili odgovornog turizma. Brojne su definicije održivog turizma s obzirom da svaki autor ističe drugi motiv odnosno načelo kao najvažnije. Odgovorni turizam je više od puka oblika turizma jer predstavlja pristup u ophođenju prema turizmu bez obzira na to da li netko ima ulogu turista, poslodavca, mještanina u destinaciji ili bilo koje druge interesno-utjecajne skupine.¹⁵ Prema definiciji UNWTO, održivi turizam je onaj turizam koji uzima u obzir svoje sadašnje i buduće gospodarstvo, društvene i ekološke utjecaje, zadovoljava potrebe posjetitelja, industrije, okoliša i lokalnih zajednica.¹⁶ Održivi turizam tako u svojoj srži zahtjeva zajedničko djelovanje svih dionika kako bi se ostvario prosperitet za svakoga, a održao za budućnost. Održivost ima važnu ulogu u očuvanju same destinacije kao i njenoj atraktivnosti s obzirom da je održivost sama po sebi konkurentna prednost.

Putem trokuta načela održivog turizma nastoji se sve definicije sažeti u jednu zajedničku odnosno prikazati univerzalni cilj svake od definicija, a to su tri osnovna načela. Kako bi turizam bio održiv te pridonio očuvanoj i boljoj budućnosti, važno je da se vodi načelima održivosti. Načela održivog turizma su sljedeća:¹⁷

- načelo ekonomske održivosti
- načelo ekološke održivosti
- načelo sociokulturne održivosti

Načelo ekonomske ili gospodarske održivosti ističe važnost očuvanja i održavanja kapitala odnosno resursa. Važno je racionalno iskorištavati prirodne resurse kojima se postiže ekonomsko blagostanje odnosno važno je društveno odgovorno gospodariti resursima u poslovanju. Poznato je kako Zemlja ima ograničene resurse te da ono gospodarstvo koje ne

¹³ Vukonić, B. : Turizam : budućnost mnogih iluzija, Plejada, Zagreb, 2011., str. 59

¹⁴ Jadrešić, V. : Janusovo lice turizma : Od masovnog do selektivno – održivog turizma, Plejada, Zagreb, 2010., str. 40

¹⁵ Vukonić, B., Keča, K. : Turizam i razvoj : pojam, načela i postupci, Mikrorad d.o.o., Zagreb, 2001., str. 38

¹⁶ Marušić, M., Prebežac, D., Mikulić, J., (2019.), „Istraživanje turističkih tržišta“, Zagreb, Sveučilište u Zagrebu, str. 469.

¹⁷ Coccossis, H., Tourism and Sustainability: Perspectives and Implications, Sustainable Tourism- European Experiences, op.cit., str. 10

vodi računa o održivosti i pravilnom iskorištavanju resursa, uvelike utječe na degradiranje planeta, ljudi i budućnosti. Proizvodnja i potrošnja bazirane na ekonomskom rastu ne mogu biti dugoročne odnosno smatraju se neodrživima.

Ekološka održivost nezaobilazan je pojam kada je riječ o održivom turizmu s obzirom da je priroda najvažniji resurs današnjice. Priroda je izvor prirodnih sirovina, atrakcija, svježeg zraka i slično. Ekološka održivost kao načelo osigurava pravovaljano iskorištavanje prirodnih resursa kako ne bi došlo do narušavanja zdravlja i kvalitete krajolika odnosno kako se ne bi prekoračili mogući kapaciteti koje priroda nekog kraja omogućava.

Društveno načelo održivosti nastoji regulirati utjecaj ljudi na okoliš odnosno omogućuje kontrolu nad aktivnostima stanovnika. Važno je upravljati resursima na način da se očuva priroda za budućnost, a smanje društveni negativni efekti. Ovo načelo ističe važnost zajednice koja sinergijom i simbiozom uređuje norme i pravila ponašanja te gospodarenja resursima kako se ne bi narušio identitet i opće zadovoljstvo zajednice.

2.2.1. Dionici održivog turizma

Kada je u pitanju turizam, govorimo o kompleksnoj mreži koja spaja brojne dionike koji zajedničkim djelovanjem ostvaruju ciljeve. Dionici odgovornog turizma dijele se na četiri temeljne skupine, a to su: ¹⁸

- vlade
- nevladine organizacije
- lokalne zajednice
- turisti.

Kako bi određena turistička destinacija bila uspješna, važno je zajedničko djelovanje navedenih subjekata. Iako svaki od navedenih dionika ima svoju ulogu u razvoju turizma destinacije, neizbježno je zajedničko djelovanje kako bi se ostvario prosperitet zajednice te njena održivost, kao i održivost samog turizma. Vlade imaju ulogu osmišljavanja zakona i uvođenja reda u cjelokupni sistem s ciljem kontrole i blagostanja naroda. Donošenjem zakona uređuje se društvo te se omogućuje jasno i transparentno djelovanje. Nevladine organizacije udružuju se radi

¹⁸ Aas, C., Ladkin, A., Fletcher, J. : Stakeholder collaboration and heritage management, *Annals of Tourism Research*, Vol. 32, No. 1, 2005., str. 28

ostvarenja svojih ciljeva i zaštite svojih članova, a djeluju prema uređenim zakonima koje je donijela vlada. Turisti su glavni potrošači kada govorimo o turizmu, a jasno je da bez turista ne bi bilo ni turizma i obratno. Važno je da destinacija zadovoljava potrebe turista dok u isto vrijeme vodi brigu o lokalnoj zajednici. Lokalne zajednice ističu se kao najvažniji dionik kada je riječ o turizmu, međutim nerijetke bivaju ostavljene po strani. U trećem poglavlju stavljen je poseban naglasak na lokalno stanovništvo koje je temelj razvoja destinacije te čija je uloga u razvoju turizma dodatno istražena u empirijskom dijelu ovog rada.

2.2.2. Ekološki menadžment

Menadžment je pojam koji je sadržan u raznim procesima te se odnosi na određene vještine, znanja, funkcije, procese i slično. Menadžment je proces planiranja, organiziranja, vođenja i kontroliranja rada članova organizacije te korištenje svih raspoloživih resursa organizacije u cilju dosezanja postavljenih ciljeva.¹⁹ Menadžment je trajan proces usmjeren na ostvarivanje ciljeva organizacije na najučinkovitiji mogući način.²⁰ Upravo je tako nastao i destinacijski menadžment gdje sami naziv govori kako je u centru pozornosti destinacija odnosno turistička destinacija. Destinacijski menadžment glavni je alat u borbi protiv masovnog turizma i neuređene zajednice koji svojim pravovaljanim učincima nastoji doprinijeti valjanom rastu i razvoju. Uloga destinacijskog menadžment jest strateški planirati kao i osigurati strateški marketinški plan kako bi jasno prikazali ciljeve i strategije ostvarenja željenih ciljeva poštujući sva dosad navedena načela održivosti. Neizostavno je i organiziranje uz upravljanje ljudskim potencijalima te nadzor kao zadnja faza. S obzirom na problematiku u ekološkom smislu, postoji i pojam ekološkog menadžmenta. Ekološki menadžment usmjeren je na okoliš, uključujući sva mjesta gdje ljudi žive i rade, gdje idu i gdje se aktivnosti događaju.²¹ Adekvatnim upravljanjem odnosno ekološkim menadžmentom destinacija može postići niz konkurentskih prednosti kao što su manji ekološki rizici, ušteda, stvaranje većeg interesa za destinaciju, održavanje jedinstvene flore i faune kao i veće zadovoljstvo lokalne zajednice. Zaključeno je i da ekologija znači dugoročnu ekonomiju.²²

¹⁹ Bennet, R.: Management, Informator, Zagreb, 1994, str.3

²⁰ Črnjar, M., Menadžment održivog razvoja, op.cit. str., 176

²¹ Ibidem, str., 200

²² Muller, H.R., Turizam i ekologija, op.cit. str. 166

2.3. Učinci turizma

S obzirom na svoju kompleksnost, turizam može imati razne utjecaje na destinaciju u kojoj se razvija. Svjedočimo ubrzanom razvoju svakodnevice gdje se neprestano gradi nova infrastruktura, povezuju najudaljeniji dijelovi svijeta, osmišljavaju nove ponude i proizvodi, razvija tehnologija te sve više diversificiraju želje i potrebe ljudi. Kada se sve to uzme u obzir može se zaključiti kako je turizam neizostavan dio promjena u svijetu te da sa sobom donosi određene utjecaje. Utjecaj turizma na destinaciju može biti pozitivan i negativan, a posljedice, bile one dobre ili loše, mogu se osjećati i dugoročno. U nastavku su obrađena tri glavna učinka turizma odnosno ekonomski, ekološki te društveni utjecaj.

2.3.1. Ekonomski učinci turizma

Turizam je brzorastuća industrija koja sa sobom nosi i veliki utjecaj na gospodarstvo cijele države. Ukoliko je zemlja podobna za razvoj turizma, ona nerijetko ulaže velika sredstva upravo u taj sektor. Tome svjedoči i Republika Hrvatska gdje je poznato kako je turizam itekako razvijen. Ova činjenica potkrijepljena je i statističkim podatkom budući da je 2021. godine udio turizma u BDP-u iznosi 15,7% s prihodima od 9.134,4 mil. Eura, a već sljedeće godine raste za 24% te iznosi 19,5% ukupnog BDP-a države.²³ Nastavno na prihode, ističe se turistička potrošnja koja je glavni preduvjet za nastanak ekonomskih učinaka u turizmu.

Pozitivni ekonomski učinci turizma u većini slučajeva nadjačavaju one negativne pa se iz tih razloga turizam i dalje sve više razvija. Pozitivni ekonomski učinci mogu biti:²⁴

- stvaranje novih radnih mjesta i bolje mogućnosti zapošljavanja
- stimuliranje trgovine, prihoda i poduzetništva, posebno kod malih poduzeća
- razvoj infrastrukture koja nije samo dostupna za turističke svrhe
- poticanje regionalnog razvoja te stimuliranje razvoja nedovoljno razvijenih područja
- generiranje deviza, potraživanja izraženih u stranoj valuti
- povećanje poreznih prihoda koji dovode do povećane državne potrošnje ili do smanjenja poreza na određene aktivnosti
- djelovanje multiplikativnog efekta turističke potrošnje u gospodarstvu

²³ HTZ, Turizam u brojkama 2022., raspoloživo na https://www.htz.hr/sites/default/files/2023-07/HTZ%20TUB%20HR_%202022.pdf (pristupljeno 1.5.2024.)

²⁴ Harcombe, D. (1999): The economic impacts of tourism, ABAC Journal Vol 19 No. 2, Assumption University, str. 2.

Kod pozitivnih učinaka primarno se izdvaja otvaranje novih radnih mjesta koja nude mogućnost zapošljavanja te na taj način osiguravaju dobrobit stanovništva. Turizam također stimulira razmjenu dobara kojom se stvara prihod, potiče poduzetništvo, potiče razvoj cjelokupnog područja gdje regionalni razvoj stimulira razvoj manje razvijenih krajeva. Važno je istaknuti i multiplikativni efekt turističke potrošnje kao i razvoj infrastrukture destinacije koja nije striktno vezana samo za potrebe turista.

Tržišna ekonomija nespojiva je s ekologijom i uporno ne uspijeva ispuniti funkciju pružanja društvenog blagostanja.²⁵ S obzirom na navedenu tvrdnju ističe se negativna strana turizma odnosno negativni ekonomski učinci turizma:²⁶

- odljevi koji nastaju kao rezultat potrošnje izvan lokalne ekonomije za kupnju inozemnih dobara
- povećana sklonost uvozu
- oportunitetni troškovi
- efekt premještanja
- pretjerana ovisnost o turizmu
- inflacija i više vrijednosti zemljišta
- problem sezonalnosti
- pretjerano oslanjanje na inozemnu radnu snagu
- stvaranje novih ili dodatnih troškova zbog većeg broja posjetitelja
- problemi u vezi stranih kapitalnih ulaganja.

Negativni učinci turizma prisutni su u većoj ili manjoj mjeri u svakoj destinaciji koja razvija turizam. Iako postoje pozitivne strane, često se u centar pažnje stavljaju one negativne. Ukoliko se sredstva pretjerano ulažu samo u turistički sektor, ostali sektori pate te dolazi do nezadovoljstva i ekonomskih problema kod cijele zajednice, a o čemu se mora voditi računa. Također, turizam je poznat po svojoj sezonalnosti, pa tako ima i oscilacije kada je u pitanju zapošljavanje. Danas je poznata praksa uvoza radne snage koja je jeftinija ali i manje obrazovana pa se time narušava zadovoljstvo i kvaliteta čime se lokalno stanovništvo destimulira te odlazi u potrazi za boljim uvjetima. Još jedna važna činjenica jest poskupljenje

²⁵ Blewitt, J., Understanding sustainable development, Earthscan, 2008., str. 182

²⁶ Ibidem, str. 9

stambenih prostora koju je izazvala prevelika izgradnja turističkih kapaciteta koji direktno dižu cijenu zemljišta.

2.3.2. Ekološki učinci turizma

Jedan od glavnih preduvjeta nastanka turizma jest upravo atraktivnost destinacije koja čini njenu konkurentsku prednost. Priroda je originalni resurs neke destinacije koja je ujedno čini i jedinstvenom. Turizam danas uvelike ovisi o očuvanju prirode, okoliša i resursa koje ona nudi stoga se naglasak sve više stavlja na njeno očuvanje. Postoje pozitivne prakse koje pospješuju ekološku učinkovitost kao što su sredstva namijenjena očuvanju prirode, osnivanja parkova prirode i zaštita prirodnih dobara, održavanje spomenika, ulaganje u kulturu te razvijanje ekološke svijesti raznim edukacijama. Ipak, glavni problem turizma danas jest uništavanje i degradiranje okoliša, a čemu pridonosi i neplansko djelovanje. U ovom dijelu najviše se ističu negativni ekološki učinci turizma koji za posljedicu imaju i negativne posljedice na sami razvoj turizma destinacije ali i kvalitete života na tom prostoru. Krajolik jest i ostaje jedan od najvažnijih, a mnogi kažu čak najvažniji element turističke ponude.²⁷ Oštećenje krajolika usred razvoja turizma može se podijeliti na dva glavna učinka:²⁸

- trošenje zemljišta
- nagrđivanje krajolika.

Trošenje zemljišta odnosi se ponajprije na izgradnju stambenih objekata koji bi služili kao apartmani odnosno za prihvata turista, a gdje se za usporedbu uzima izgradnja hotela odnosno površina koju jedan krevet zauzima u hotelu s obzirom na krevet u apartmanu. Hotelski krevet zahtijeva pet puta manje zemljišta, a istovremeno je bolje iskorišten.²⁹ Razvojem prometa razvijaju se i prometnice odnosno popratna infrastruktura koja zahtijeva krčenje šuma, zagađivanje mora, izgradnju pristaništa i slično. Nagrđivanje krajolika, osim pretjeranom izgradnjom, može se narušiti neadekvatnom infrastrukturom ili neprilagođenim arhitektonskim oblicima. Pri izgradnji je važno voditi računa o krajoliku, ekologiji i funkcionalnosti kako bi se izbjeglo nepotrebno gomilanje i uništavanje prirode, ali i sačuvale izvorne vizure destinacije.

²⁷ Muller, H.R., Turizam i ekologija, opt.cit., str. 91

²⁸ Ibidem, str. 96

²⁹ Ibidem, str. 97

S druge strane, može se govoriti o djelovanju uništavanja krajolika na turizam odnosno može se zaključiti kako bez prirodnog sadržaja, uređenog krajolika i ekologije ne postoji niti turizam. Na ovaj način vidi se važnost očuvanja ekologije za turizam, a pogotovo kada se zna da će turisti vrlo lako promijeniti svoju destinaciju za odmor te pronaći zadovoljstvo negdje drugo.

Nekontroliran razvoj turizma i njegova masovnost posebno doprinose generaciji brojnih negativnih prostorno-ekoloških učinaka turizma, a oni mogu biti:³⁰

- onečišćenje vode i zraka
- stvaranje buke i prenapučenost u destinaciji
- pritisak na prirodne resurse
- erozija
- neplanski razvoj infrastrukture koja dovodi do narušavanja estetskog izgleda destinacije
- narušavanje staništa biljnih i životinjskih vrsta.

Smatra se kako su čisto more, svježi i čisti zrak te netaknuta priroda jedni od najvažnijih elemenata ponude turističke destinacije. Mnoge su destinacije poznate zbog svojega čistog mora, obala prepunih velikih plaža i mnoštva otoka. Ipak, turizam direktno pospješuje onečišćenje istih poticanjem razvoja pomorskog prometa gdje u prvi plan kao veliki onečišćivači dolaze kruzeri. Osim pomorskog, cestovni i zračni promet poznati su problem, a oni se smatraju primarnim načinom prijevoza. Primarne žrtve onečišćenja zraka i voda jesu lokalni stanovnici koji u takvom ambijentu provode svaki dan. Istraživanja su pokazala kako se ovaj problem nalazi ispred problema vezanih uz povećanje cijene zemljišta, buke i prometa. Stvaranje buke još jedan je ključni razlog nezadovoljstva stanovnika kao i lokalne flore i faune koji su pod direktnim utjecajem zbog narušavanja njihovog staništa. Najveći negativni utjecaj turizma na ekologiju osjeti se sezoni kada je pritisak na destinaciju najveći u smislu povećanja broja stanovnika te pojave masovnog turizma koja zahtjeva izgradnju dodatnih kapaciteta te infrastrukture.

³⁰ Sunlu, U. (2003): Environmental impacts of Tourism, u Local resources and global trades: Environments and agriculture in the Mediterranean region, Options Méditerranéennes : Série A. Séminaires Méditerranéens, br. 57., str. 7-8.

2.3.3. Društveni učinci turizma

Osim ekonomskih i ekoloških učinaka turizma, postoje i društveni učinci koji u prvi plan stavljaju čovjeka. Iako, govoreći o ekonomskim i ekološkim učincima, spominjemo lokalnu zajednicu i njenu dobrobit, ona nije uvijek u prvom planu. Često je pojam lokalne dobrobiti zanemaren te se ostavlja po strani dok se pokušava njegovati razvoj turizma. Lokalna zajednica može biti u izravnom ili neizravnom odnosu sa turistima, a učinci koje turizam ima na nju teško su vidljivi bez dubljeg razumijevanja motiva. Čovjek pojedinac i društvo kao cjelina nalaze se u središtu područja posljedica.³¹

Kao i u prijašnjim učincima turizma, društveni učinci mogu biti pozitivni i negativni. Tako slijedi da su neki od pozitivnih učinaka:³²

- bolje razumijevanje između različitih kultura
- promicanje mira
- oživljavanje kulture
- poboljšanje životnog standarda.

Turisti su osobe koje dolaze iz različitih krajeva svijeta pa samim time sa sobom donose i dio svoje kulture koja ih određuje. Turizam je tako mjesto susreta brojnih kultura, religija, stavova i slično te svojim razvitkom potiče razumijevanje drugih kultura ali i budi zainteresiranost za nečim novim. Kultura je tako često osnova za poduzimanje putovanja kako bi se vidjelo nešto novo, probala nova hrana slično. Isto tako, lokalno stanovništvo nastupa sa svojom kulturom te je prezentira turistima i na taj način njeguje tradiciju, originalnost te oživljava kulturu i nasljeđe. Promicanje mira neizostavan je dio kulturološkog spleta, a samim time se podiže i svijest o pripadnosti kao i osjećaj blagostanja.

Ipak, postoje negativne strane društvenih učinaka turizma koje su svakodnevno prisutne u društvu, a zbog kojih često nastaju problemi. Neki od njih su:³³

- sukob interesa
- pritisak na ograničene resurse
- razvijanje osjećaja nezadovoljstva prema turizmu

³¹ Muller, H.R., Turizam i ekologija, opt.cit., str. 50

³² Inkson, C., Minnaert, L. (2018): Tourism Management: An Introduction, SAGE Publications, str. 189-193.

³³ Ibidem, str. 193.

- gubitak kulturnog ponosa
- lažna autentičnost
- komodifikacija
- demonstracijski efekt
- iseljavanje lokalnog stanovništva
- porast kriminalnih aktivnosti.

Kao i kod prijašnjih primjera, negativni učinci često su lakše uočljivi te ih je teže ukloniti. Dovoljan je jedan pojedinac koji može na neki način ugroziti blagostanje odnosno narušiti mir u zajednici, bilo da je riječ o turistu ili lokalnom stanovniku. Naime, stanovnici destinacije jesu oni koji na svojim leđima nose teret uspjeha destinacije. Imidž se gradi dugi niz godina te se nastoji ostvariti ravnoteža. Do problema nastaje kada dođe do nekog oblika netrpeljivosti, prezasićenosti i netolerancije. Turizam vrši pritisak na lokalnu zajednicu na više načina, a reakcije mogu biti razne. Najočitiiji problem javlja se prilikom korištenja ograničenih resursa poput mora i plaža koje, osim turista, uživa i lokalno stanovništvo. Iako je turist došao kako bi se odmorio, uživao, zabavio i slično, važno je poštovati ograničenja i dijeliti s drugima. Zajednica vrlo lako može razvit netrpeljivost prema turizmu, a tomu pridonose i gužve na prometnicama, gužve u centru grada uz atrakcije, zapošljavanje stranih radnika odnosno oduzimanje radnih mjesta čime dolazi do iseljavanja lokalnog stanovništva i slično.

3. LOKALNO STANOVNIŠTVO I RAZVOJ TURIZMA DESTINACIJE

Kako bi zajednica svakodnevno funkcionirala, potrebno je uspostaviti sinergiju odnosno pronaći način zajedničkog djelovanja na način da se zadovolje potrebe svih sudionika. Dobri odnosi i sklad ključ su uspjeha kada promatramo bilo koji proces pa tako i suživot. Turizam je specifičan po pitanju suživota s obzirom da ga čine razni dionici, a ne samo turisti. Važno je istaknuti kako u svijetu postoje razne kulture, stilovi života, uvjerenja i ostale specifičnosti po kojima smo jednaki ili s druge strane različiti, a koje treba uzeti u obzir prilikom promatranja turizma kao pojave. Turističke destinacije svjesno razvijaju turizam međutim, taj razvoj nerijetko izostavlja lokalno stanovništvo iz same srži priče o razvoju zbog čega može doći do sukoba, neslaganja, netrpeljivosti i ostalih loših posljedica ali i pozitivnih učinaka poput inspiracije, poboljšanja životnog standarda, osjećaja pripadnosti i sličnoga s druge strane. U ovom poglavlju definirana je uloga lokalnog stanovništva u razvoju turizma destinacije te važnost suživota i ispravne komunikacije među dionicima. Također, prikazani su utjecaji turizma koji se direktno ili indirektno odnose na lokalno stanovništvo, ali u svakom slučaju imaju veliko značenje za lokalnu zajednicu.

3.1. Definicija lokalne zajednice

Lokalna zajednica jedan je od četiri već spomenuta dionika turističke destinacije te se smatra kako ona ima najvažniju ulogu u samom razvoju turizma. Postoje razne definicije zajednica s obzirom na njihova zajednička obilježja, a jedna od definicija jest da je lokalna zajednica društvena zajednica koja je nastala radi životnih potreba ljudi u jednom dugotrajnom samoniklom procesu.³⁴ Iako se zajednica može gledati sa više gledišta, u svakoj je glavni motiv čovjek odnosno zajedničko djelovanje ljudi radi ostvarenja nekih ciljeva te zajednice. Zajednice mogu biti veće ili manje, ovisno o glavnom cilju kao što mogu biti i razvijenije i manje razvijene. Pojam zajednice jest kompleksan pojam s obzirom na razne definicije i glavnu srž postojanja gdje svaka zajednica ima svoju smisao postojanja i ustroj.

Kada se govori o lokalnom stanovništvu, govori se o društvenoj zajednici nekog područja. Tako možemo govoriti o gradovima, naseljima, selima i slično. Ono što ih povezuje jesu društvene i pravne norme koje se provode na tom području te ponašanje samih pripadnika zajednice. Važno

³⁴ Sergejev, D., "Što je lokalna zajednica (komuna)?" Sociologija i prostor, No. 59-60 (1978), str. 91

je istaknuti razlike u društvu pa tako i svaka zajednica ima neka svoja obilježja. Kada promatramo turističko tržište vidimo brojne kulture, običaje, pravila ponašanja, zakone i slično. Upravo to je temelj svake zajednice, a po čemu se one i razlikuju. Način života unutar jedne zajednice ne mora biti prihvaćen od strane druge zajednice kao što kultura jedne zajednice nije ista kao kultura druge. Upravo te razlike čine šarolikost turizma i njegove ponude, a koja postaje konkurentna prednost te sama atraktivnost destinacije.

Pojam zajednice odnosno njena smisao može se promatrati sa povijesnog i modernog gledišta pa se tako zaključuje kako je zajednica u povijesti imala drugačije ciljeve i vrijednosti nego što ih ima danas. Iako ta razlika nije velika odnosno možemo naći povijesna obilježja zajednice i danas, ona se ipak razlikuju u svojem smislu. Zajednice su nastale okupljanjima ljudi na jednom području na kojem se krenula razvijati poljoprivreda pa samim time i zajednice. Kroz brojna ratovanja i osvajanja raznih područja koja bi zatim naselio novi narod, nastajale su i nove zajednice. U povijesti je također bio prisutan i nomadski način života sa vidljivom kratkotrajnosti tih zajednica. Drugi riječima, zajednica se formira naseljavanjem nekog mjesta i utvrđivanjem stila života na istome, a odseljavanjem se formira nova zajednica te novi način života.

Modernizacijom odnosno načinom života kakav danas poznajemo, puno je lakše definirati zajednicu iako i dalje postoje razna tumačenja. Navodi se kako je zajednica grupa individualaca koji žive i rade na istom geografskom prostoru gdje dijele kulturu i zajedničke interese.³⁵ Danas se sve češće zajednica promatra s obzirom na geografski prostor odnosno sve više se promatra uloga zajednice u turizmu te se istražuje njen utjecaj na razvoj turizma i njegovih raznih oblika. Ukoliko promatramo lokalnu zajednicu kao glavni čimbenik razvoja turizma, možemo zaključiti kako je ona definirana i geografski i interesno. Iako nije svaki pojedinac direktno vezan uz turizam, zasigurno na neki način ili utječe ili osjeća posljedice razvoja i njegovanja turizma, bile one pozitivne ili negativne. Najvažniji dio svake zajednice jest zajedničko djelovanje društva to jest organizacija i odgovornost pojedinaca kako bi se stvorila simbioza te kako se ne bi naštetilo zajednici.

Zajedništvo je pojam koji je nastao od pojma zajednica te se temelji na povezanosti i skupnom djelovanju. Kako bi odnosi unutar zajednice bili kvalitetni i organizirani važno je ustanoviti pravila i zajedničke ciljeve. Kada govorimo o turizmu i zajednici, važno je uzeti u obzir želje, mogućnosti, vjerovanja i mišljenja lokalne zajednice odnosno lokalnog stanovništva. Iako nisu

³⁵ Muganda, M., Sirima, A., & Ezra, P. M. (2013). The role of local communities in tourism development: Grassroots perspectives from Tanzania. *Journal of Human Ecology*, 41(1), str. 53-66.

svi direktno uključeni u sami razvoj turizma i dalje žive na tom prostoru i moraju svakodnevno biti u spletu događanja koja su prouzročena turizmom.

U smislu turizma, s jedne strane postoji zajednica u obliku građanstva, dok s druge djeluje Turistička zajednica mjesta kao državno tijelo. Kao i što je zadaća društvene zajednice, u obliku građanstva, koegzistiranje tako je i uloga turističke zajednice pravodobno i pravovaljano upravljati turizmom destinacije. Njena zadaća jest promovirati turizam destinacije te osigurati kvalitetno djelovanje unutar destinacije koristeći adekvatne promotivne strategije kako bi se zadovoljile potrebe posjetitelja i lokalnog stanovništva. Važnu ulogu ima i destinacijski menadžment zajedno sa svim fizičkim i pravnim osobama koje djeluju u razvoju turizma.

Pojavom turizma razvija se i pojam destinacijska zajednica. Autori navode kako je destinacijska zajednica ona koja je specifična i orijentirana ka turizmu te se temelji na osnaživanju, postojanju međuovisnosti članova, osjećaju pripadnosti, povezanosti, vjeri i povjerenju i zajedničkim očekivanjima, dijeljenim vrijednostima i ciljevima odnosno takozvanom osjećaju zajednice.³⁶ U ovakvoj zajednici očekivano je da članovi imaju zajednički cilj koji je razvoj i njegovanje turizma kao i zajedničko djelovanje za bolje sutra.

Turizam se svakodnevno razvija te se sve više u centar pažnje stavljaju njegovi utjecaji na zajednicu. Pravilnim odnosno nepravilnim upravljanjem destinacije dolazi se do raznih efekata koji iza sebe ostavljaju brojne posljedice na lokalnu zajednicu koje mogu biti pozitivne ili negativne. U sljedećem poglavlju analiziraju se uloga lokalnog stanovništva u razvoju turizma destinacije kao i utjecaj turizma na lokalnu zajednicu gdje se pobliže definiraju pozitivne i negativne strane turizma te se navode čimbenici podrške lokalnog stanovništva razvoju održivog turizma.

3.2. Uloga lokalnog stanovništva u razvoju turizma destinacije

Lokalna zajednica odnosno lokalno stanovništvo neizostavan je dio razvoja turizma bilo koje destinacije s obzirom da ono formira kulturu, jedinstvenost, originalnost i način života. Dokazano je kako nema zajednice bez zajedničkog djelovanja ljudi pa sukladno tome nema ni razvoja turizma bez zajedničkih interesa i djelovanja stanovnika koji razvijaju, njeguju i unaprjeđuju turizam svoga mjesta. Lokalno stanovništvo ima izrazito važnu ulogu u razvoju

³⁶ Petrić, L., & Pivčević, S., Community based tourism development-insights from Split, Croatia, *Tourism & Hospitality Industry*, 2016., str. 294-307.

turizma te se njihovo aktivno sudjelovanje smatra ključnim za održivi razvoj turizma destinacije. Lokalno stanovništvo smatra se primarnim izvorom turističke ponude s obzirom da stanovnici osmišljavaju proizvode i usluge koje pružaju u destinaciji, organiziraju prijevoz, razvijaju ponudu smještaja bilo da je riječ o hotelima ili privatnom smještaju, oni čine najveći dio atmosfere, sudjeluju u stvaranju kulturnih manifestacija koja se prezentira gostima, dio su storytellinga te stvaraju ugodan ambijent za posjetitelje. Lokalno stanovništvo, sa svojim prirodnim i kulturnim nasljeđem te tradicionalnim vrijednostima karakterizira destinaciju, a kroz koje ona postaje atraktivna turistima.³⁷ Stanovništvo je također važno prilikom njege i očuvanja okoliša, zajedno sa vlastima, te na taj način čini ponudu atraktivnom i jedinstvenom. Sudjelovanje stanovnika u održivom razvoju turizma može se gledati na razne načine. Pod pojmom sudjelovanja lokalnog stanovništva podrazumijevaju se sva djelovanja turista kroz koja lokalna zajednica djeluje, zajedno sa ostvarivanjem ekonomskih benefita na lokalnoj razini kao i pozitivnih društvenih rezultata kao što su edukacija i kvalificiranje u vezi s turizmom.³⁸ Zajednica često nije homogena odnosno svaki pojedinac ili skupina ljudi ne profitira na jednake načine te nema nužno jednake interese stoga se stavovi unutar zajednice nerijetko i razilaze. Kako bi se istražila homogenost odnosno heterogenost zajednice, istraživanja ističu važnost osnaživanja. Ukoliko lokalno stanovništvo ne funkcionira u zajedništvu dolazi do prezasićenja koje rezultira nadmetanjem između pojedinaca koje za sobom ostavlja loše posljedice kako na međusobne odnose tako i na turističku destinaciju u cijelosti. Cilj individualnog i grupnog osnaživanja, tako je kombinirati svačije moći za zajedničku dobrobit.³⁹

Razvoj turizma, osim pozitivnih, ima negativne strane stoga se danas sve više uvodi pojam održivog razvoja turizma. Ističe se važnost lokalnih vlada te se zaključuje kako je obavezna i nužna suradnja sa stanovništvom što omogućuje uključivanje stanovništva u koncepciju održivog razvoja.⁴⁰ S obzirom da je svaka država, odnosno grad obvezan poštivati norme i zakone, od istinske je važnosti da se stanovništvo s istima i slaže te da ima priliku sudjelovati u donošenju odluka vezanih za turizam. Lokalne vlasti igraju važnu ulogu u ostvarenju koncepta održivog turizma jer upravljaju planiranjem dostupnih zemljišta, upravljaju kakvoćom okoliša, svojim odlukama utječu na stavove i ponašanje ljudi te ih obrazuju. Istraživanje ističe važnu varijablu koja dokazuje važnost lokalnog stanovništva za razvoj turizma odnosno zaključeno je

³⁷ Birkić, D., Primužak, A., & Erdeljac, N. (2019). Sustainable tourism development of coastal destination–The role and the significance of local residents. *Tourism in Southern and Eastern Europe...*, 5, 101-119.

³⁸ Ibidem, str. 103

³⁹ Hall, D. R., & Richards, G. (Eds.). *Tourism and sustainable community development* (p. 1). London: Routledge, 2000., str. 26

⁴⁰ Črnjar, M., Črnjar, K., *Menadžment održivog razvoja*, op.cit., str. 100

ako stanovnici osjećaju da imaju neku vrstu utjecaja na proces razvoja, veći dio njihovih negativnih stavova, po pitanju razvoja turizma, može biti smanjen.⁴¹

Održivost u smislu održivog turizma ne znači samo briga za okoliš već u sebi sadržava niz čimbenika koji se moraju zadovoljiti kako bi turizam stvarno bio održiv. Ovdje se ističe obrazovanje stanovništva, uključivanje stanovništva u donošenje odluka o turizmu, pravilno upravljanje resursima, osnaživanje lokalnog stanovništva kao i njihova podrška te zaštita okoliša. Kako bi se ostvarili dugoročni ciljevi, zajednice trebaju bit aktivni članovi, a ne pasivni promatrači.⁴² Aktivnost se postiže na razne načine, ponajviše kroz obrazovanje. Kvalitetnim obrazovanjem stanovništvo stječe važne kompetencije koje pridonose osobnom razvitku, a posljedično i razvitku turizma destinacije. Obrazovanije stanovništvo ima bolje kompetencije za ekonomska ulaganja u zajednicu te je spremno na poduzetništvo. Otvaranjem lokalnih poduzeća, u bilo kojem obliku, pospješuje originalnost i izvornost destinacije. Istraživanje pokazuje kako upravo poduzetništvo temeljeno na zajednici podržava društveni razvoj kroz daljnje obrazovanje zaposlenika te ulaganja u zdravstvo istih.⁴³ Osim aktivnog sudjelovanja, važno je da stanovništvo ima povjerenja u procese koji se događaju pa tako i povjerenje prema turizmu. Kada je u pitanju donošenje odluka, uključivanje lokalnog stanovništva doprinosi povjerenju industriji turizma.⁴⁴

Podrška zajednice ključan je element razvoja turizma, a ona ovisi o brojnim čimbenicima. Upravo je podrška predmet brojnih istraživanja koja nastoje utvrditi čimbenike koji utječu na samu podršku održivom razvoju turizma. Istraživanje dokazuje kako društveno osnaživanje pozitivno i značajno utječe na podršku razvoja održivog turizma.⁴⁵ Razumijevanje čimbenika podrške ključno je kako bi se održivo razvijao turizam destinacije. Razvoj održivog turizma je otežan ukoliko nema podrške i aktivnog uključivanja lokalne zajednice.⁴⁶ Stanovništvo može podržavati ili ne podržavati određene prakse stoga se nastoji negativne posljedice svesti na minimum. Kako bi se minimizirali negativni učinci, važno je povezati podršku sa ostalim čimbenicima. Istraživanje dokazuje kako je upravo osnaživanje most koji veže podršku i

⁴¹ Lankford, S. V., & Howard, D. R. (1994). Developing a tourism impact attitude scale. *Annals of tourism research*, 21(1), str. 134.

⁴² Muganda, M., Sirima, A., & Ezra, P. M., The role of local communities in tourism development: Grassroots perspectives from Tanzania op.cit. 53-66.

⁴³ Giampiccoli, A., & Kalis, J. H. (2012). Tourism, food, and culture: Community-based tourism, local food, and community development in m pondoland. *Culture, Agriculture, Food and Environment*, 34(2), str. 114

⁴⁴ Muganda, M., Sirima, A., & Ezra, P. M., op.cit., str. 53-66.

⁴⁵ Khalid, S., Ahmad, M. S., Ramayah, T., Hwang, J., & Kim, I. (2019). Community empowerment and sustainable tourism development: The mediating role of community support for tourism. *Sustainability*, 11(22), 6248., str. 9.

⁴⁶ Lee, T. H. (2013). Influence analysis of community resident support for sustainable tourism development. *Tourism management*, 34, 37-46.

lokalnu zajednicu. Drugim riječima, podrška lokalnog stanovništva razvoju održivog turizma biva ojačana kada postoji podrška stanovništvu od strane "vođe", jaka uključenost stanovništva te razvoj sposobnosti stanovnika.⁴⁷

Zaključeno je kako je za provedbu pravilnog upravljanja prijeko potrebna nova "kultura dijaloga."⁴⁸ Drugim riječima, komunikacija mora biti dvosmjerna te je važno u obzir uzeti lokalno stanovništvo. Istraživanjem je dokazano da bi društveni razvoj i ekološka održivost trebale biti najvažnije brige prilikom razvoja destinacije, kako bi destinacija bila društveno odgovorna, ekonomski razvijena te ekološki prihvatljiva.⁴⁹ Kako bi se ustanovilo održivo djelovanje na nekom području, važno je krenuti od pojedinca, a zatim i prijeći na veće grupe odnosno na zajednicu. Tu se ističe važnost samosvijesti to jest prepoznavanja osobnih interesa vezanih uz održivost kako bi se nadalje oni mogli povezati sa interesima zajednice te osvijestiti zajedničke ciljeve.

3.3. Utjecaj turizma na lokalno stanovništvo

Turizam se neprestano razvija, međutim ne biva u potpunosti prihvaćen od strane svakog pojedinca odnosno zajednice unutar destinacije. Svatko na turistički razvoj gleda drugačije, sudjeluje u njemu na razne načine te formira osobne stavove. Iskustva ljudi su drugačija te se ne mogu svesti na istu razinu, stoga je izučavanje motiva i stavova vezanih uz turizam vrlo kompleksan zadatak. Turizam sa sobom donosi razne posljedice koje se mogu promatrati na pozitivan i negativan način stoga su i utjecaji turizma na lokalno stanovništvo pozitivni i negativni. Kako bi se bolje razumio utjecaj turizma na lokalno stanovništvo, provedena su brojna istraživanja koja nastoje razumijeti stavove lokalnog stanovništva o turizmu te utvrditi čimbenike koji formiraju te stavove. Na temelju istraživanja stavova o turizmu formirana je ljestvica koja sadrži 10 varijabli koje utječu na stavove lokalnog stanovništva o turizmu, a ona sadrži:⁵⁰

⁴⁷ Khalid, S., Community empowerment and sustainable tourism development: The mediating role of community support for tourism. *Sustainability*, op.cit., str. 9.

⁴⁸ Lee, T.H., Influence analysis of community resident support for sustainable tourism development. *Tourism management*, op.cit., str. 38.

⁴⁹ Li, Y. (2004). Exploring community tourism in China: The case of Nanshan cultural tourism zone. *Journal of sustainable tourism*, 12(3), 175-193., str. 181

⁵⁰ Lankford, S. V., & Howard, D. R. (1994). Developing a tourism impact attitude scale. *Annals of tourism research*, 21(1), op.cit., 121-139.

- duljinu življenja unutar zajednice
- ekonomska ovisnost o turizmu
- udaljenost od turističkih aktivnosti
- sudjelovanje u donošenju odluka vezanih uz turizam
- mjesto rođenja
- razina obrazovanja
- razinu kontakta s turizmom
- demografske karakteristike
- percipirani utjecaj na osobne rekreacijske mogućnosti
- razina povećanja bogatstva.

Duljina provedenog vremena u destinaciji iz perspektive življenja u istoj dokazano uvelike ovisi o stavu prema turizmu. Što dulje osobe žive u turističkom mjestu to su negativniji prema turistima i turizmu.⁵¹ Također je dokazano i da oni stanovnici koji ekonomski ovise o turizmu više podržavaju turiste i turizam.⁵² Kada se u obzir uzme udaljenost od središta turističkih aktivnosti, vidljiva je sve veća ravnodušnost prema turizmu odnosno podržavanje turizma. U prijašnjim poglavljima analizirala se važnost uključenosti lokalnog stanovništva u donošenje odluka u turizmu. Povezano s time, dokazano je da one osobe koje imaju veću uključenost u donošenje odluka također i više podržavaju promjene u zajednici.⁵³ Osim duljine življenja u destinaciji, analizirano je i značenje mjesta rođenja. Istraživanja su potvrdila povezanost stavova stanovnika i želje za promjenom i razvitkom turizma na temelju mjesta rođenja. Razina obrazovanja još je jedan čimbenik koji dokazano utječe na stavove. Čimbenik koji proučava odnos razine kontakta s turistima i lokalnog stanovništva govori kako on itekako utječe na formiranje stavova na temelju stvaranja poznanstava i prijateljstava. Demografske karakteristike poput godina života i spola također formiraju određene stavove odnosno variraju između muškaraca i žena to jest ovise o dobi stanovnika. Prema istraživanju, čimbenik koji se ističe u negativnom smislu jest čimbenik percipiranog utjecaja na osobne rekreacijske mogućnosti. Drugim riječima, ukoliko pojedinac primijeti da su se njegove mogućnosti rekreacije smanjile odnosno ukoliko osjete negativne utjecaje turizma na iste, želja za daljnjim

⁵¹ Ibidem, str. 124

⁵² Ibidem

⁵³ Ibidem

razvojem turizma opada.⁵⁴ Na posljetku, percepcija stanovnika na razinu povećanja bogatstva uslijed razvoja turizma uvelike utječe na formiranje stavova vezanih uz promijenu i razvoj.⁵⁵

U posljednje vrijeme sve se više izučava pojam osnaživanja lokalnog stanovništva. Osim stavova, važnu ulogu u prihvaćanju promjena odnosno u podršci razvoju turizma ima osnaživanje. Osnaživanje se definira kao proces tranzicije iz stanja slabosti u stanje relativne kontrole nad životom pojedinca, sudbine i okruženja.⁵⁶ Osnaživanje je postalo vitalnim konstruktom za razumijevanje razvoja individualaca, organizacija i zajednica⁵⁷. Osnaživanje se može gledati i kao stjecanje veće važnosti pojedinca. Osnaživanje lokalnog stanovništva predstavlja gornji kraj ljestvice sudjelovanja gdje članovi zajednice aktivno sudjeluju u promjenama te imaju sposobnost pronalaska rješenja za njihove probleme, donošenje odluka, implementaciju odluka i evaluaciju rješenja.⁵⁸ Osnaživanje je moguće postići putem raznih utjecaja, a u skladu s problemom i predmetom ovog rada te na temelju prijašnjih istraživanja, obrađeni su čimbenici društvenog, psihološkog, ekonomskog i političkog osnaživanja lokalnog stanovništva kao i doprinos zajednici. Istraživanje navedenih čimbenika omogućuje jasnije razumijevanje stavova lokalnog stanovništva, te povezivanje čimbenika osnaživanja sa podrškom vezanom uz održivi razvoj turizma.

Održivi turizam u fokus stavlja kvalitetu života lokalnog stanovništva koja nastaje na temelju ekonomskih, ekoloških i društvenih čimbenika održivosti destinacije koji su puno važniji od proizvodnje i profita.⁵⁹ Drugim riječima, održivost se postiže ekonomskim, društvenim i ekološkim osnaživanjem stanovnika kao i psihološkim te društvenim osnaživanjem.

Društveno osnaživanje u kontekstu turizma, nastaje kada pojedinac percipira turizam na način da se povećava povezanost sa zajednicom.⁶⁰ Pojedinac je osoba sa svojim obilježjima, stavovima, uvjerenjima i slično. Pojedinac je također član neke zajednice, a u kontekstu turizma, govorimo o lokalnoj zajednici to jest o lokalnom stanovništvu. Kao što je već spomenuto, u prijašnjim dijelovima rada, zajednica funkcionira onda kada članovi imaju zajedničke ciljeve koje ostvaruju zajedničkim djelovanjem. Zajednice u kojima se članovi drže na okupu, zajednički upravljaju destinacijom, brinu se o edukaciji, očuvanju prirode, atmosferi

⁵⁴ Lankford, S. V., & Howard, D. R. (1994). Developing a tourism impact attitude scale. *Annals of tourism research*, op. cit., str. 125

⁵⁵ Ibidem, str. 125

⁵⁶ Boley, B. B., & McGehee, N. G. (2014). Measuring empowerment: Developing and validating the resident empowerment through tourism scale (RETS). *Tourism Management*, 45, 85-94.

⁵⁷ Ibidem, str. 86

⁵⁸ Ibid.

⁵⁹ Ibid.

⁶⁰ Ibid., str. 87

unutar destinacije i slično, imaju bolje predispozicije za kvalitetnije djelovanje od onih koje manje vode računa o istome. Također je važno istaknuti kako se takve zajednice lakše odupiru vanjskim utjecajima te stabilnije djeluju prema van. Njegovanjem turizma njeguje se i lokalna kultura. Naime, turističko tržište obiluje raznim kulturama koje privlače brojne posjetitelje željne avanture, učenja i upoznavanja. Turizam je specifičan upravo iz razloga što je ono mjesto doticaja raznih kultura. U kontekstu društvenog osnaživanja, kultura može biti važan čimbenik s obzirom da se dijeli s drugima. Turisti upoznavaju lokalnu kulturu putem manifestacija, isprobavanja jela, kuhanja lokalne hrane, slušanjem priča o kulturno-povijesnoj baštini, istraživanjem destinacije ali i izravnim doticajem s lokalnim stanovništvom. Na ovaj način, u osobi se potiče duh zajedništva kao i ponos. Pojedinaac se osjeća bolje povezano sa svojom zajednicom te potencijalno može više sudjelovati u upravljanju istom.

Psihološko osnaživanje u kontekstu turizma, nastaje kada su ponos i samopouzdanje pojedinca pospješeni zbog posjetitelja koji su prepoznali jedinstvenost i vrijednost kulture zajednice, prirodnih resursa i tradicionalnog znanja.⁶¹ Ponos i samopouzdanje izrazito su važni kada govorimo o turizmu upravo iz razloga što je ljudski kontakt koji tvori atmosferu neizbježan prilikom pružanja usluga u turizmu, a na temelju kojeg se vidi i sama iskrenost. Posjetitelji cijene izvornost i transparentnost stoga je iskreno zadovoljstvo lokalnog stanovništva od velikog značenja. Psihološko osnaživanje usko je povezano s društvenim osnaživanjem odnosno oni se nadopunjuju. Ponos i samopouzdanje ističu se kao glavni čimbenici, a bude se u trenutku spoznaje vrijednosti destinacije kao mjesta stanovanja te posebnosti koje ona pruža drugima. Na posljetku, turisti dolaze kako bi upoznali destinaciju, a stanovnici su oni koji ju čine posebnom. Do psihološkog osnaživanja, stoga dolazi u trenutku kada stanovnici shvate da zaista imaju za ponuditi nešto izvorno te da posjeduju vještine kojima će to učiniti zanimljivim za turiste.

Političko osnaživanje u kontekstu turizma, ogleda se u pravednoj participaciji svih članova zajednice odnosno podjednakom zastupanju članova te mogućnosti da isti podijele svoje brige o razvoju turizma.⁶² Političko osnaživanje podrazumijeva mogućnost u sudjelovanju prilikom donošenja odluka vezanih za turizam. Ovdje se govori i o mogućnosti sudjelovanja u donošenju odluka te zajedničkom djelovanju kako bi se uvele promjene za dobrobit cijele zajednice. S obzirom da se smatra kako je lokalno stanovništvo stup razvoja održivog turizma, od izrazite je

⁶¹ Boley, B.B., McGhee, N.G., Measuring empowerment: Developing and validating the resident empowerment through tourism scale (RETS), op.cit., str. 86

⁶² Ibidem, str. 87

važnosti da upravo stanovnici destinacije mogu i smiju javno ukazivati na probleme i zabrinutost vezano uz turizam. Ona se može ticati bilo kojeg dijela turizma, od zakona vezanih za djelovanje u turizmu, preko očuvanja okoliša do problema poput prevelikog razvoja masovnog turizma. Ipak je lokalno stanovništvo ono koje ne može izbjeći posljedice razvoja turizma stoga je važno da zajednica uzima u obzir glas svojih članova.

Ekonomsko osnaživanje u kontekstu turizma, nastaje ekološkom odgovornošću odnosno brigom o lokalnom okolišu kao primarnim turističkim resursom te očuvanjem prirodnih i izgrađenih atrakcija.⁶³ Nastavno na definiciju, ekonomsko osnaživanje nastaje na temelju odgovornosti prema atrakcijama koje zbog svoje važnosti privlače turiste koji nadalje omogućavaju ostvarenje prihoda lokalnoj zajednici. Direktno vezano uz prihod, turizam pridonosi stvaranju novih radnih mjesta, što za stanovništvo znači i edukaciju i preživljavanje. Vidljivo je kako ekonomski benefiti nisu samo novčanog karaktera već za sobom nose niz čimbenika koji su važni za osnaživanje stanovništva. Ekonomsko osnaživanje može se promatrati i sa strane sezonskog karaktera turizma. U sezoni, turizam generira nova radna mjesta što, ovisno o destinaciji, može pridonijeti i zadovoljstvu i nezadovoljstvu lokalnog stanovništva. Turizam tako stvara veću sezonsku zaposlenost nego krajnju zaposlenost.⁶⁴ Nadalje, iako turizam sam po sebi generira veće prihode, oni se nerijetko pretjerano ulažu ponovno u turizam gdje se onda, ovisno o destinaciji, ona previše oslanja na turizam. Ukoliko je udio turizma u BDP-u izrazito visok, očigledno je da se uspjeh države bazira na turizmu te da su ostale gospodarske grane zapostavljene. Do problema dolazi kada destinaciju zadesi neka nepogoda poput prirodnih katastrofa, ratova i bolesti te ona nije u stanju opstati odnosno trpi posljedice radi neravnomjerne raspodjele ulaganja u druge sektore. Ponovno ulaganje u destinaciju, na temelju akumuliranih prihoda od turizma, očekivano je od strane lokalnog stanovništva. Istraživanje je pokazalo kako 57% lokalnog stanovništva smatra da bi turizam morao pridonijeti lokalnom budžetu kako bi se podigao životni standard zajednice.⁶⁵ Ukoliko je destinacija samoodrživa, njeno stanovništvo je ujedno i osnaženo.

Osim elemenata osnaživanja, za razvoj turizma u destinaciji važna je podrška lokalnog stanovništva. U ovom radu kao preduvjeti nastanka podrške analizirani su elementi društvenog, psihološkog, političkog i ekonomskog osnaživanja. U empirijskom dijelu rada prikazani su rezultati istraživanja koji povezuju elemente osnaživanja te zaključuju njihov utjecaj na podršku

⁶³Birkić, D., Primužak, A., Erdeljac, N., Sustainable tourism development of coastal destination—The role and the significance of local residents. *Tourism in Southern and Eastern Europe...*, op.cit., str. 113

⁶⁴ Ibidem, str. 113

⁶⁵ Ibidem, str. 113

razvoja održivog turizma destinacije. Razumijevanje preduvjeta za nastanak podrške lokalnog stanovništva za razvoj održivog turizma može pomoći u promicanju održivog turizma iz razloga što zajednice na taj način mogu procijeniti te preduvjete kako bi predvidjeli razinu podrške svojih članova odnosno stanovnika. ⁶⁶

⁶⁶ Lee, T. H., Influence analysis of community resident support for sustainable tourism development. *Tourism management*, op.cit., str. 37

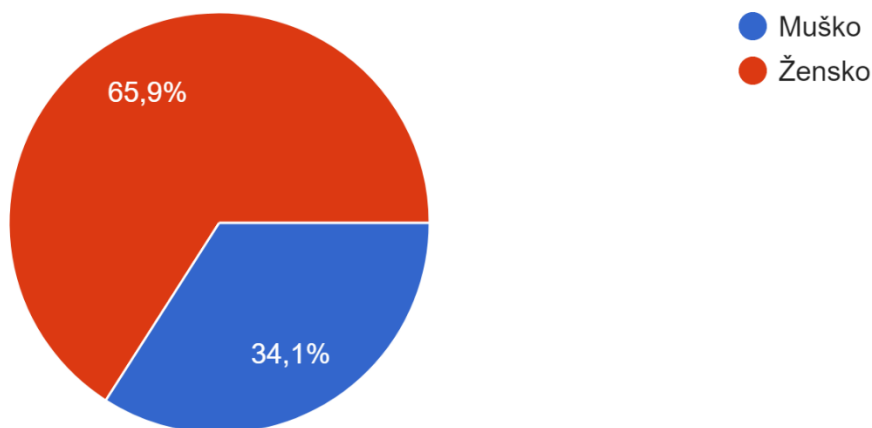
4. EMPIRIJSKO ISTRAŽIVANJE

Ovo poglavlje rada odnosi se na empirijski dio, odnosno na primarno istraživanje. U nastavku je prikazan uzorak istraživanja, metodologija istraživanja koja objašnjava koncept samog istraživanja, te rezultati koji su nadalje popraćeni diskusijom, ograničenjima te preporukama za daljnja istraživanja.

4.1. Uzorak istraživanja

U provedenom istraživanju sudjelovalo je 185 ispitanika iz Republike Hrvatske koji su svoje anonimne odgovore dostavili putem anketnog upitnika, koji se koristio kao instrument za prikupljanje podataka primjenom metode ispitivanja. Analizom sociodemografskih podataka analiziran je spol, dob, razina obrazovanja, radni status te prosječni osobni mjesečni neto prihod. Rezultati su prikazani u nastavku.

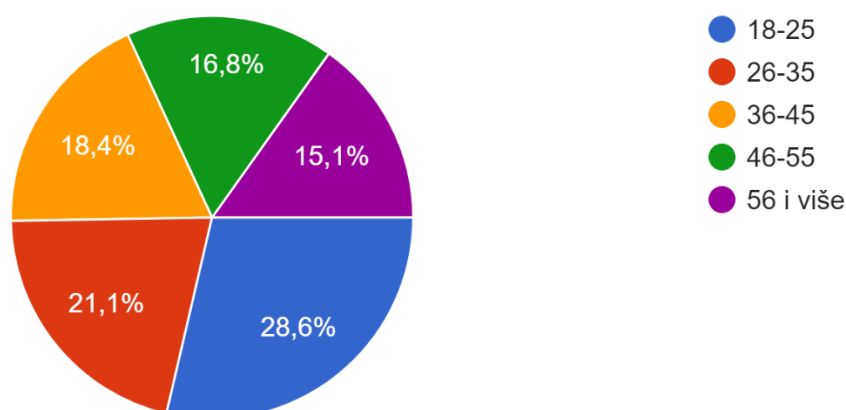
Grafikon 1: **Spol ispitanika**

Izvor: obrada autora

Zaključeno je kako je većina ispitanika, odnosno 65,9%, ženskog spola, dok ostatak od 34,1% čine muškarci.

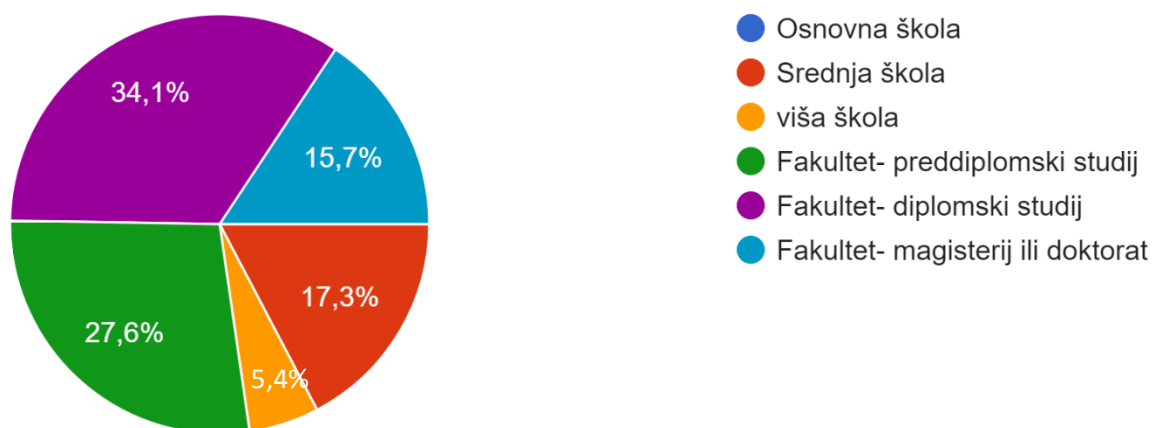
Grafikon 3: **Dob ispitanika**

Izvor: obrada autora

Iako je uzorak istraživanja relativno ravnomjerno raspoređen što se tiče dobi, ipak prevladavaju ispitanici sa navršениh 18 do 25 godina čineći tako 28,6% uzorka. Slijede ispitanici od 26 do 35 godina čineći 21,1% uzorka, zatim od 36 do 45 (18,4%), a nakon njih od 46 do 55 godina (16,8%) te od 56 i više godina (15,1%).

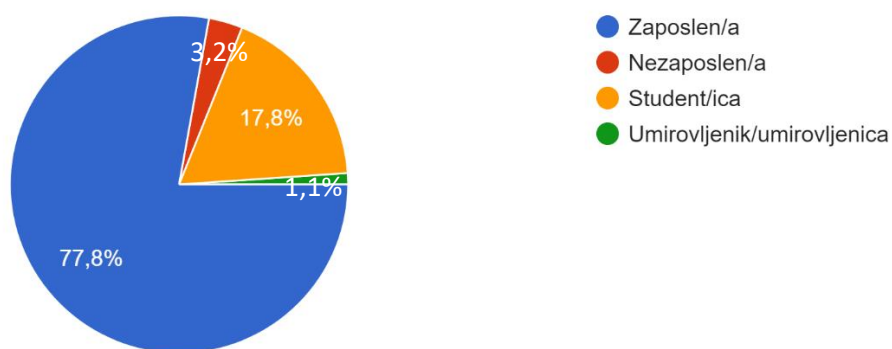
Grafikon 4: **Razina obrazovanja ispitanika**

Izvor: obrada autora

Najveći broj ispitanika, njih 34,1% završilo je diplomski studij, a slijede ispitanici sa završenim preddiplomskim studijem (27,6%). 17,3% ispitanika ima završenu srednju školu, 15,7% magisterij ili doktorat, a 5,4% ispitanika ima završenu višu školu.

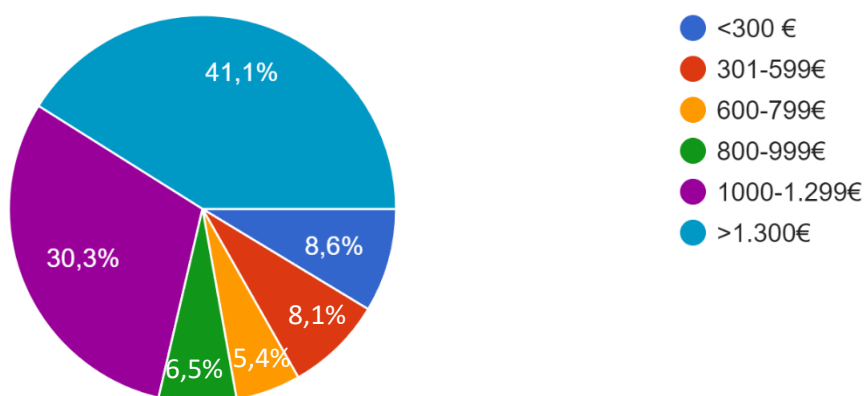
Grafikon 5: **Radni status ispitanika**

Izvor: obrada autora

U uzorku prevladavaju zaposlene osobe koje čine 77,8% uzorka, nakon čega slijede studenti koji čine 17,8%, nezaposlene osobe sa 3,2% te umirovljenici/umirovljenice sa 1,1%.

Grafikon 6: **Prosječni osobni mjesečni neto prihod ispitanika**

Izvor: obrada autora

Prosječni mjesečni neto prihod od manje od 300 eura ostvaruje 8,6% ispitanika, od 301 do 599 eura ostvaruje 8,1% ispitanika. Prihod između 600 i 799 eura ostvaruje 5,4% ispitanika, a između 800 i 999 eura ostvaruje 6,5% ispitanika. Prihod od 1.000 do 1.299 eura ostvaruje 30,3% ispitanika, dok najveći broj ispitanika, njih 41,1% mjesečno ostvaruju prihode preko 1.300 eura.

4.2. Metodologija istraživanja

Istraživanje je provedeno u razdoblju od 1. travnja do 1. svibnja 2024. godine u Republici Hrvatskoj uz pomoć anketnog upitnika kao instrumenta istraživanja. Anketni upitnik formiran je pomoću alata Google Forms, a distribuiran je putem društvenih mreža. Ispitanicima je naglašeno da je anketni upitnik anonimn. Po završetku razdoblja namijenjenog ispunjanju anketnog upitnika, prikupljeno je 185 pravilno ispunjenih upitnika koji su korišteni u daljnjoj analizi. Upitnik se sastojao od 15 pitanja podijeljenih u tri skupine. Prva skupina pitanja je dihotomnog karaktera, odnosno ispitanici su odgovarali sa DA ili NE, ovisno o osobnim razlozima i stavovima. Druga skupina pitanja odnosi se na izjave vezane uz ekonomsko, političko, društveno i psihološko osnaživanje, te učinke turizma i doprinos zajednici. Uz navedeno, ponuđene su tvrdnje vezane uz podršku razvoju turizma te tvrdnje vezane uz održivi turizam. Ova skupina pitanja ocjenjivana je pomoću Likertove ljestvice od 5 stupnjeva (1- uopće se ne slažem, 2- uglavnom se ne slažem, 3- niti se slažem, niti se ne slažem, 4- uglavnom se slažem, 5-u potpunosti se slažem). Posljednja skupina pitanja odnosi se na sociodemografska obilježja ispitanika. Anketni upitnik korišten u ovom istraživanju temelji se na sljedećim znanstvenim člancima:

- *Ranasinghe, R., & Pradeepamali, J., Community Empowerment and their Support for Tourism Development: an Inquiry based on Resident Empowerment through Tourism Scale. Journal of Tourism and Services, 10, 2019., 55-76.*
- *Woosnam, K. M., Using emotional solidarity to explain residents' attitudes about tourism and tourism development. Journal of Travel Research, 51(3), 2012., 315-327.*
- *Characteristics of Sustainable Tourism, raspoloživo na <https://www.collegevaluesonline.com/lists/5-characteristics-sustainable-tourism/>, (pristupljeno 20.3.2024.)*

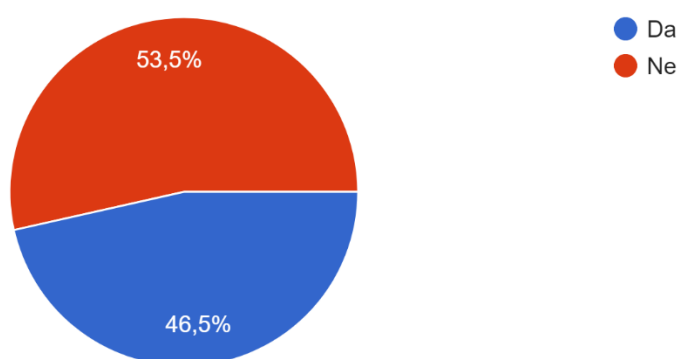
4.3. Rezultati istraživanja

U nastavku su prikazani rezultati primarnog istraživanja koji su dobiveni analizom 185 pravilno ispunjenih upitnika. Kako bi se objasnile pojave te potvrdile ili odbacile hipoteze, koristila se analiza frekvencija primjenom deskriptivne statistike te korelacijska i regresijska analiza. Najprije je analizirana prva skupina pitanja čiji su rezultati prikazani grafički. Slijedi deskriptivna analiza druge skupine pitanja čiji su rezultati prikazani tablično pomoću aritmetičke sredine i standardne devijacije. Zatim su prikazani rezultati korelacijske analize

kojom se nastoji utvrditi povezanost između zavisnih i nezavisnih varijabli, a nakon čega slijedi višestruka i jednostavna regresijska analiza kojom se, na poslijetku, potvrđuju ili odbacuju postavljene hipoteze.

U grafikonu 6 prikazan je stav ispitanika vezano uz brigu o održivom razvoju turizma u destinaciji u kojoj žive.

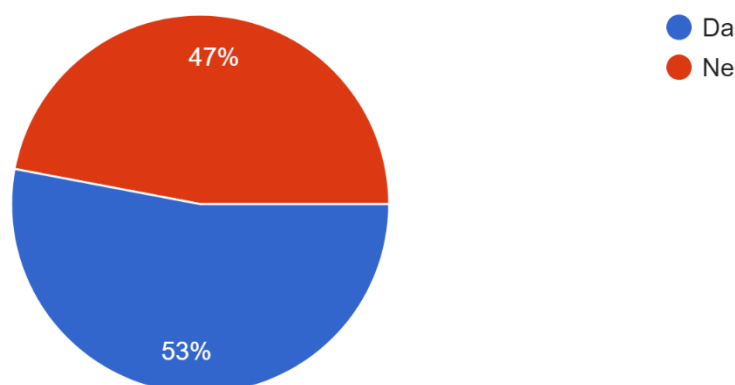
Grafikon 7: **Briga o održivom razvoju turizma**

Izvor: obrada autora

Iz grafikona 6 zaključeno je kako većina ispitanika, odnosno njih 53,5% smatra kako se u njihovoj destinaciji ne vodi računa o održivom razvoju turizma, dok ostatak, njih 46,5% smatra suprotno. Iako se ne radi o velikoj razlici ipak je vidljivo da prevladavaju negativni stavovi ispitanika.

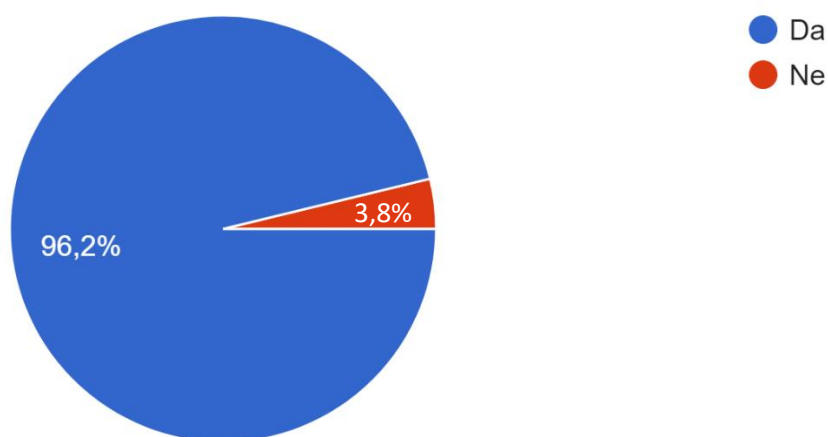
Grafikon 8: **Zaposlenje u turizmu**

Izvor: obrada autora

Iz grafikona 7 vidljivo je kako 47% ispitanika nije zaposleno na radnom mjestu koje je direktno povezano s turizmom, dok njih 53% jest.

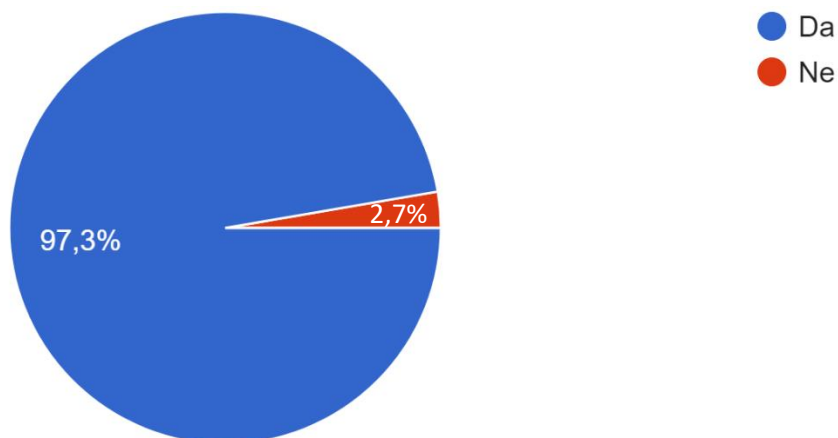
Grafikon 9: Poznavanje pojma "održivi turizam"

Izvor: obrada autora

Prema grafikonu 8 može se zaključiti kako je 96,2% ispitanika upoznato s pojmom održivog turizma, dok se samo 3,8% ispitanika nije susrelo s istim pojmom. Ovi rezultati potvrđuju da većina ispitanika ima neku vrstu uvida u tematiku održivog razvoja te da se već susrelo s pojmom održivog turizma.

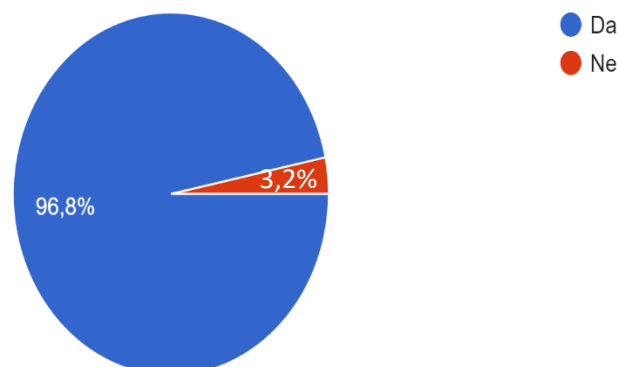
Grafikon 10: Stavovi ispitanika o podršci razvoju turizma u njihovoj destinaciji

Izvor: obrada autora

Grafikon 9 jasno prikazuje stavove ispitanika o održivom razvoju turizma u njihovoj destinaciji. Većina ispitanika, točnije njih 97,3% podržava razvoj održivog turizma u svojoj destinaciji dok tek 2,7% ispitanika ima negativan stav o istome, odnosno ne podržava razvoj održivog turizma u destinaciji. Prisutan je sveukupni pozitivan stav te podrška razvoju održivog turizma.

Grafikon 11: **Stavovi ispitanika o važnosti lokalnog stanovništva za razvoj turizma destinacije**

Izvor: obrada autora

Kada je riječ o važnosti lokalnog stanovništva u razvoju turizma, čak 96,8% ispitanika smatra da podrška lokalnog stanovništva ima važnu ulogu u razvoju turizma destinacije dok samo 3,2% ispitanih ne vidi tu važnost. Ovi rezultati ukazuju na istaknutu svijest ispitanika o važnosti lokalnog stanovništva kao ključnog dionika razvoja turizma.

4.3.1. Deskriptivna analiza

Analizom aritmetičke sredine varijabli koje čine konstrukte utvrđena je ukupna prosječna ocjena svakog promatranog konstrukta. Na temelju odgovora ispitanika analizirana je i standardna devijacija koja prikazuje standardno odstupanje vrijednosti od aritmetičke sredine, odnosno prikazuje raspršenost dobivenih podataka od aritmetičke sredine.

Tablica 1: **Osobne ekonomske koristi**

OSOBNNE EKONOMSKE KORISTI	AS	SD
Turizam mi pomaže u plaćanju računa	3,51	1,50
Dio mog prihoda vezan je uz turizam	3,50	1,56
Ostvarujem ekonomske benefite od razvoja turizma	3,35	1,49
Budućnost moje obitelji u ekonomskom smislu ovisi o turizmu	3,28	1,48
UKUPNA PROSJEČNA Ocjena	3,41	1,34

Izvor: obrada autorice

U tablici 1 vidljiva je ukupna prosječna ocjena i standardna devijacija konstrukta "Osobne ekonomske koristi" (AS=3,41, SD=1,34). Iz navedenog se zaključuje kako ispitanici imaju donekle pozitivan stav te se donekle slažu s navedenim tvrdnjama. Najbolje ocjenjena tvrdnja je "Turizam mi pomaže u plaćanju računa" (AS=3,51, SD=1,50), a najlošije tvrdnja "Budućnost moje obitelji u ekonomskom smislu ovisi o turizmu"(AS=3,28, SD=1,48).

Tablica 2: **Političko osnaživanje**

POLITIČKO OSNAŽIVANJE	AS	SD
Sudjelujem u donošenju odluka vezanih uz turizam	2,23	1,38
Moj glas je važan za budući razvoj turizma u mom mjestu	2,24	1,32
UKUPNA PROSJEČNA OCJENA	2,23	1,21

Izvor: obrada autora

U tablici 2 ukupna prosječna ocjena prikazuje neslaganje s navedenim tvrdnjama te negativan stav prema istima (AS=2,23, SD=1,21). Razlike između ocjena su gotovo neprimjetne odnosno najbolje je ocjenjena tvrdnja "Moj glas je važan za budući razvoj turizma u mom mjestu"(AS=2,24, SD=1,32), dok je tvrdnja "Sudjelujem u donošenju odluka vezanih uz turizam"(AS=2,23, SD=1,38) tek za 0,01 lošije ocjenjena.

Tablica 3: **Psihološko osnaživanje**

PSIHOLOŠKO OSNAŽIVANJE	AS	SD
Ponosan/ponosna sam što sam stanovnik ovog mjesta	4,31	1,00
Osjećam se posebno jer ljudi putuju kako bi vidjeli jedinstvenost mog mjesta	4,19	1,09
Turizam me podsjeća da imam jedinstvenu kulturu koju mogu podijeliti s posjetiteljima	4,24	0,97
Zbog turizma imam potrebu reći drugima o onome što nudimo	3,89	1,12
UKUPNA PROSJEČNA OCJENA	4,16	0,85

Izvor: obrada autora

U tablici 3 ukupna prosječna ocjena prikazuje pozitivan stav i slaganje s tvrdnjama (AS=4,16, SD=0,85). Najbolje ocjenjena tvrdnja je "Ponosan/ponosna sam što sam stanovnik ovog mjesta"(AS=4,31, SD=1,00), a najlošije ocjenjena je tvrdnja "Osjećam se posebno jer ljudi putuju kako bi vidjeli jedinstvenost mog mjesta"(AS=4,19, SD=1,09).

Tablica 4: **Društveno osnaživanje**

DRUŠTVENO OSNAŽIVANJE	AS	SD
Osjećam se povezano sa svojom zajednicom	3,57	1,14
Budi se osjećaj zajedništva u meni	3,32	1,23
Turizam osigurava načine da se aktivno uključim u svoju zajednicu	3,09	1,26
UKUPNA PROSJEČNA OCJENA	3,33	1,06

Izvor: obrada autora

U tablici 4 ukupna prosječna ocjena prikazuje donekle negativan stav prema tvrdnjama te djelomično neslaganje s istima (AS=3,33 SD=1,06). Najbolje ocjenjena tvrdnja jest "Osjećam se povezano sa svojom zajednicom"(AS=3,57, SD=1,14), a najlošije tvrdnja "Turizam osigurava načine da se aktivno uključim u svoju zajednicu"(AS=3,09, SD=1,26).

Tablica 5. **Doprinos zajednici**

DOPRINOS ZAJEDNICI	AS	SD
Kvaliteta života u mojem mjestu je poboljšana zbog turizma	3,51	1,2
Imam više rekreacijskih mogućnosti(mjesta za otići i stvari za raditi) zbog turističkih sadržaja	3,24	1,27
Turizam pruža mnoge mogućnosti zapošljavanja lokalnog stanovništva	4,3	0,87
Kvaliteta javnih usluga je poboljšana zbog turizma	3,55	1,19
Mogućnosti za kupnju su bolje u mojem mjestu kao rezultat turizma	2,9	1,33
Moje mjesto ima bolju cestovnu infrastrukturu zbog turizma	2,95	1,37
Standard života mogega domaćinstva je viši zbog potrošnje koju turisti ostvaruju u mojem mjestu	3,49	1,39
UKUPNA PROSJEČNA Ocjena	3,22	0,99

Izvor: obrada autora

Ukupna prosječna ocjena u tablici 5 pokazuje nisko slaganje s navedenim tvrdnjama te negativniji stav ispitanika (AS=3,22, SD=0,99). Najbolje je ocjenjena tvrdnja "Turizam pruža mnoge mogućnosti zapošljavanja lokalnog stanovništva"(AS=4,3, SD=0,87), dok je najlošije ocijenjena tvrdnja "Mogućnosti za kupnju su bolje u mojem mjestu kao rezultat turizma"(AS=2,9, SD=1,33).

Tablica 6: **Učinci turizma**

UČINCI TURIZMA	AS	SD
Porast broja turista dovodi do napetih odnosa između lokalnog stanovništva i turista	3,42	1,33
Turizam uzrokuje prenapućenost	3,93	1,25
Turizam uzrokuje više troškove života	4,21	1,08
Turizam uzrokuje nastanak smeća	4,11	1,06
Turizam poboljšava fizički izgled mjesta	3,48	1,09
Turizam utječe na povećanje rekreacijskih mogućnosti za lokalno stanovništvo	3,17	1,19
Turizam pomaže u očuvanju kulturnog identiteta i obnavljanju povijesnih zgrada	3,74	1,13
Turizam sudjeluje u ostvarivanju prihoda i standarda života	4,11	0,96
UKUPNA PROSJEČNA Ocjena	3,77	0,59

Izvor: obrada autora

Ukupna prosječna ocjena tablice 6 objašnjava donekle pozitivan stav i slaganje s navedenim tvrdnjama (AS=3,77, SD=0,59). Najbolje ocjenjena pozitivna tvrdnja odnosno pozitivan učinak turizma je "Turizam sudjeluje u ostvarivanju prihoda i standarda života"(AS=4,11, SD=0,96), dok se s druge strane kao najbolje ocjenjene tvrdnje ističu one vezane uz negativne učinke turizma: "Turizam uzrokuje više troškove života"(AS=4,21, SD=1,08) i "Turizam uzrokuje nastanak smeća"(AS=4,11, SD=1,06).

Tablica 7: **Podrška razvoju turizma**

PODRŠKA RAZVOJU TURIZMA	AS	SD
Podržavam razvoj turizma i želim da ostane važan mojem mjestu	4,34	0,88
Smatram da razvoj turizma treba biti aktivno podržan u mojem mjestu	4,34	0,92
Moje mjesto treba podržati razvoj turizma	4,38	0,88
Podržavam razvoj novih sadržaja koji će privući nove turiste u moje mjesto	4,44	0,89
Moje mjesto treba ostati turistička destinacija	4,42	0,84
Općenito, pozitivni učinci turizma prevladavaju u odnosu na negativne učinke	3,84	1,07
Turistički sektor će nastaviti imati važnu ulogu u gospodarstvu mojeg mjesta	4,42	0,85
Dugoročno planiranje u mojem mjestu omogućava kontrolu negativnih utjecaja na okoliš	3,82	1,24
Važno je planirati kako bi se upravljalo rastom turizma	4,64	0,8
UKUPNA PROSJEČNA OCJENA	4,3	0,74

Izvor: obrada autora

Ukupna prosječna ocjena u tablici 7 prikazuje pozitivan stav te slaganje sa navedenim varijablama (AS=4,3, SD=0,74). Najbolje ocjenjena varijabla je "Važno je planirati kako bi se upravljalo rastom turizma"(AS=4,64, SD=0,8), a najlošije ocjenjena je varijabla "Dugoročno planiranje u mojem mjestu omogućava kontrolu negativnih utjecaja na okoliš"(AS=3,82, SD=1,24).

Tablica 8: **Održivi razvoj turizma**

ODRŽIVI RAZVOJ TURIZMA	AS	SD
VARIJABLA		
Turizam donosi korist lokalnom razvoju gospodarstva	4,12	1,00
Razvoj turizma osigurava koristi zajednici i okolišu	3,77	1,07
Turizam zadovoljava ii profitabilnost i održivost	3,6	1,13
Turizam je postao dio lokalne kulture	4,23	0,94
Turizam omogućava ponovna ulaganja u lokalni razvoj	4,15	0,90
UKUPNA PROSJEČNA OCJENA	3,97	0,79

Izvor: obrada autora

Tablica 8 prikazuje relativno pozitivan stav ispitanika te slaganje sa tvrdnjama (AS=3,97, SD=0,79). Najbolje je ocjenjena tvrdnja "Turizam je postao dio lokalne kulture"(AS=4,23, SD=0,94), a najlošije tvrdnja "Turizam zadovoljava i profitabilnost i održivost"(AS=3,6, SD=1,13) gdje možemo zaključiti da ispitanici imaju neutralno mišljenje o istoj.

4.3.2. Korelacijska analiza

U nastavku je prikazana korelacijska analiza kojom je utvrđena jačina i smijer povezanosti između zavisnih i nezavisne varijable. Ocjenjivala se korelacija između konstrukata osobne ekonomske koristi, političko osnaživanje, psihološko osnaživanje, društveno osnaživanje, doprinos zajednici, učinci turizma, kao nezavisnih varijabli, te podrške kao zavisne varijable. Rezultati su prikazani u daljnjem tekstu.

Tablica 9: **Rezultati korelacijske analize**

	<i>EKONOMSKE</i>	<i>POLITIČKI</i>	<i>PSIHOLOŠKI</i>	<i>DRUŠTVENI</i>	<i>DOPRINOS</i>	<i>UČINCI</i>	<i>PODRŠKA</i>
EKONOMSKE	1						
POLITIČKI	0,37663828	1					
PSIHOLOŠKI	0,377566381	0,254282288	1				
DRUŠTVENI	0,198941354	0,445538211	0,567580783	1			
DOPRINOS	0,322302709	0,280729533	0,45537491	0,419042776	1		
UČINCI	0,363244288	0,031598402	0,347953265	0,060775436	0,328048876	1	
PODRŠKA	0,283501076	0,16648316	0,581675371	0,403119025	0,473149016	0,24594875	1

Izvor: obrada autora

Korelacijskom analizom utvrđena je slaba i statistički nevažna pozitivna veza između konstrukta osobne ekonomske koristi i podrške ($r=0,284$; $p=0,434$). Slaba i statistički nevažna pozitivna veza prisutna je i između konstrukta političko osnaživanje i podrške ($r=0,166$; $p=0,343$). Za razliku od prva dva konstrukta, treći konstrukt psihološko osnaživanje ima snažnu i statistički značajnu pozitivnu vezu s konstruktom podrške ($r=0,582$; $p=0,000$). Nadalje, utvrđena je umjerena i pozitivna veza između konstrukta društvenog osnaživanja i podrške, međutim ona nije statistički značajna ($r=0,403$; $p=0,332$). Umjerena i statistički značajna pozitivna veza prisutna je između konstrukta doprinos zajednici i podrška ($r=0,473$; $p=0,000$). Kod posljednjeg konstrukta vezanog uz učinke turizma, prisutna je slaba i statistički nevažna pozitivna veza s konstruktom podrške ($r=0,246$; $p=0,932$).

U sljedećoj tablici prikazana je korelacijska analiza konstrukta podrške razvoju turizma te održivog razvoja turizma.

Tablica 10: **Korelacijska analiza konstrukata podrške i održivog razvoja turizma**

	<i>PODRŠKA</i>	<i>ODRŽIVI RAZVOJ</i>
PODRŠKA	1	
ODRŽIVI RAZVOJ	0,712914294	1

Izvor: obrada autora

Korelacijskom analizom utvrđena je snažna i statistički značajna pozitivna veza između konstrukta podrške razvoju turizma i održivog razvoja turizma ($r=0,713$; $p=0,000$).

4.3.3. Regresijska analiza

Kako bi se utvrdilo može li se na temelju osobnih ekonomskih koristi, političkog osnaživanja, psihološkog osnaživanja, društvenog osnaživanja, doprinosa zajednici i učinaka turizma predvidjeti podrška razvoju turizma provedena je višestruka regresijska analiza. Višestrukom regresijskom analizom proučava se odnos nezavisnih varijabli (osobne ekonomske koristi, političko osnaživanje, psihološko osnaživanje, društveno osnaživanje, doprinos zajednici, učinci turizma) i zavisne varijable (podrška razvoju turizma).

Tablica 11: Rezultati višestruke regresijske analize

POKAZATELJ	VRIJEDNOST		
Koeficijent multiple korelacije	0,631		
Koeficijent determinacije R ²	0,398		
Prilagođeni R ²	0,378		
Standardna pogreška	4,944		
F-omjer	19,650		
Značajnost	0,000		
NEZAVISNE VARIJABLE	B	t	Sig.
Konstanta	18,227	6,898	0,000
OSOBNJE EKONOMSKE KORISTI	0,064	0,785	0,434
POLITIČKO OSNAŽIVANJE	-0,173	-0,951	0,343
PSIHOLOŠKO OSNAŽIVANJE	0,780	5,285	0,000
DRUŠTVENO OSNAŽIVANJE	0,153	0,974	0,332
DOPRINOSI ZAJEDNICI	0,252	3,594	0,000
UČINCI TURIZMA	-0,008	-0,932	0,932

Izvor: obrada autora

Višestrukom regresijskom analizom utvrđeno je može li se na temelju osobnih ekonomskih koristi, političkog osnaživanja, psihološkog osnaživanja, društvenog osnaživanja, doprinosa zajednici i učincima turizma predvidjeti podrška razvoju turizma. U promatranom regresijskom modelu zaključeno je da kombinacija nezavisnih varijabli statistički značajno predviđa zavisnu varijablu ($F=19,65$, $p<0,05$). Pri tome, psihološko osnaživanje ($\beta =0,780$, $p<0,05$) ima jak utjecaj, a doprinos zajednici ($\beta =0,252$, $p<0,05$) slab utjecaj, uz njihov značajan utjecaj. Osim navedenoga, ostale varijable: osobne ekonomske koristi ($\beta =0,064$, $p>0,05$), političko osnaživanje ($\beta =-0,173$, $p>0,05$), društveno osnaživanje ($\beta =0,153$, $p>0,05$) i učinci turizma ($\beta =-0,008$, $p>0,05$) imaju vrlo mali pojedinačni utjecaj na podršku razvoju turizma te one nisu statistički značajne. Predloženi model objašnjava 39,8% varijance u podršci razvoju turizma.

Sljedeća tablica prikazuje jednostavnu regresijsku analizu koja u obzir uzima dva konstrukta, odnosno konstrukt podrške razvoju turizma kao nezavisne varijable i konstrukt održivog razvoja turizma kao zavisne varijable, kako bi se utvrdilo može li se na temelju nezavisne varijable predvidjeti zavisna.

Tablica 12: **Rezultati jednostavne regresijske analize**

POKAZATELJ	VRIJEDNOST		
Koeficijent multiple korelacije	0,713		
Koeficijent determinacije R2	0,508		
Prilagođeni R2	0,506		
Standardna pogreška	2,792		
F-omjer	189,138		
Značajnost	0,000		
NEZAVISNE VARIJABLE	B	t	Sig.
Konstanta	2,418	1,881	0,061
PODRŠKA	0,452	13,753	0,000

Izvor: izrada autorice prema istraživanju

Jednostavnom regresijskom analizom utvrđeno je da su rezultati statistički značajni ($F=189,138$, $p=0,000$). Koeficijent determinacije govori kako je 50,8% varijance u zavisnoj varijabli "održivi razvoj turizma" rezultat nezavisne varijable "podrška". Drugim riječima, 50,8% varijance u održivom razvoju turizma može se predvidjeti varijablom "podrška". Podrška ($\beta =0,452$, $p<0,05$) objašnjava 50,8% varijance u održivom razvoju turizma.

Na temelju provedenih regresijskih analiza utvrđeni su zaključci odnosno prihvaćene su ili odbačene postavljene hipoteze. Rezultati su prikazani u sljedećem poglavlju, odnosno u diskusiji rezultata istraživanja.

4.4. Diskusija rezultata istraživanja

U ovom poglavlju testirane su postavljene hipoteze, koje se na temelju dobivenih rezultata provedenih analiza mogu potvrditi ili odbaciti. Zaključci proizašli iz prihvaćanja ili odbacivanja hipoteza pomažu boljem i dubljem razumijevanju istraživane tematike rada, te služe kao podloga za daljnja istraživanja.

H1: Osnaživanje lokalnog stanovništva pozitivno i statistički značajno utječe na podršku lokalnog stanovništva kao preduvjeta razvoja održivog turizma. – DJELOMIČNO POTVRĐENA

Glavna hipoteza H1, temelji se na dokazivanju odnosno opovrgavanju pomoćnih hipoteza. Ukupna prosječna ocjena svih elemenata osnaživanja (osobne ekonomske koristi, političko osnaživanje, psihološko osnaživanje, društveno osnaživanje, doprinos zajednici i učinci turizma) iznosi 3,53 iz čega je vidljiva sveukupna neutralnost stavova ispitanika koja naginje pozitivnom stavu. Višestrukom regresijskom analizom analizirani su pojedini elementi

osnaživanja gdje je zaključeno kako su pojedini konstrukti signifikantni dok drugi nisu. Dokazano je kako konstrukt psihološkog osnaživanja snažno i pozitivno te statistički značajno utječe na podršku lokalnog stanovništva kao preduvjeta razvoja održivog turizma, dok konstrukt doprinos zajednici ima umjerenu povezanost, ali statistički značajnu i pozitivnu. Ipak, većina konstrukata (4 od 6) nema statističku važnost utjecaja na podršku. Konstrukti koji nisu statistički značajni kao preduvjeti podrške lokalnog stanovništva održivom razvoju turizma jesu osobne ekonomske koristi, političko osnaživanje, društveno osnaživanje te učinci turizma. Obzirom da jedan dio konstrukata ima značaj utjecaj, a drugi dio ne, postavljena hipoteza se djelomično prihvaća.

H 1.1: *Ekonomsko osnaživanje lokalnog stanovništva pozitivno i statistički značajno utječe na podršku lokalnog stanovništva razvoju održivog turizma.* – NIJE POTVRĐENA

Ukupna prosječna ocjena varijabli konstrukta ekonomskog osnaživanja iznosi 3,41 (tablica 1), što ukazuje na donekle pozitivan stav ispitanika te njihovo djelomično slaganje s navedenim tvrdnjama. Korelacijskom analizom utvrđena je slaba i statistički nevažna veza između konstrukta ekonomskog osnaživanja i podrške lokalnog stanovništva ($r=0,284$; $p=0,434$), a čija je statistička neznačajnost i vrlo mali utjecaj na zavisnu varijablu potvrđen i višestrukoum regresijskom analizom ($\beta=0,064$, $p=0,434$). Obzirom na nevedene rezultate istraživanja pomoćna hipoteza 1.1. nije potvrđena.

H 1.2: *Političko osnaživanje lokalnog stanovništva pozitivno i statistički značajno utječe na podršku lokalnog stanovništva razvoju održivog turizma.* - NIJE POTVRĐENA

Ukupna prosječna ocjena varijabli konstrukta političkog osnaživanja iznosi 2,23 (tablica 2) što upućuje na negativan stav i većinsko neslaganje s navedenim tvrdnjama. Ovaj konstrukt, odnosno njegove varijable, najlošije su ocjenjene od svih analiziranih konstrukata. Korelacijskom analizom utvrđena je slaba i statistički nevažna veza između konstrukta političkog osnaživanja i podrške razvoju turizma ($r=0,166$; $p=0,343$), a čiji utjecaj koji nije statistički značajan i slab na zavisnu varijablu, potvrđen višestrukoum regresijskom analizom ($\beta=-0,173$, $p=0,343$). Na temelju dobivenih rezultata zaključuje se kako pomoćna hipoteza 1.2. nije potvrđena.

H 1.3: *Psihološko osnaživanje lokalnog stanovništva pozitivno i statistički značajno utječe na podršku lokalnog stanovništva razvoju održivog turizma.* - POTVRĐENA

Za razliku od prijašnjih konstrukata, dobiveni rezultati za konstrukt psihološkog osnaživanja pokazuju pozitivan stav ispitanika i njihovo slaganje s tvrdnjama, gdje prosječna ocjena svih varijabli iznosi 4,16 (tablica 3). Ispitanici najbolje ocjenjuju osjećaj ponosa i jedinstvenosti osobne kulture koja ih čini jedinstvenima. Korelacijskom analizom utvrđena je snažna i statistički značajna povezanost između konstrukta psihološkog osnaživanja i podrške lokalnog stanovništva ($r=0,582$; $p=0,000$), a ista je potvrđena višestrukom regresijskom analizom ($\beta=0,780$, $p=0,000$). Temeljem navedenoga zaključuje se kako je pomoćna hipoteza 1.3. potvrđena.

H 1.4: *Društveno osnaživanje lokalnog stanovništva pozitivno i statistički značajno utječe na podršku lokalnog stanovništva razvoju održivog turizma.* – NIJE POTVRĐENA

Ukupna prosječna ocjena varijabli konstrukta društveno osnaživanje iznosi 3,33 (tablica 4), gdje je vidljiv donekle negativan stav odnosno djelomično neslaganje s tvrdnjama. Ispitanici ističu nezadovoljstvo kada je u pitanju osjećaj povezanosti sa zajednicom, te ponos ali i vezano uz mogućnost aktivnog uključivanja u zajednicu. Korelacijskom analizom utvrđena je umjerena i pozitivna veza koja, međutim, nije statistički značajna ($r=0,403$; $p=0,332$). Višestrukom regresijskom analizom potvrđeno je kako društveno osnaživanje ima vrlo slabi utjecaj na podršku razvoja turizma te ono nije statistički značajno ($\beta=0,153$, $p=0,332$) Zaključuje se kako pomoćna hipoteza 1.4. nije potvrđena.

H 2: *Podrška lokalnog stanovništva pozitivno i statistički značajno utječe na održivi razvoj.* - POTVRĐENA

Druga hipoteza vezana je uz podršku lokalnog stanovništva, koja se promatra kao preduvjet održivog razvoja turizma. Prosječna ocjena elemenata podrške iznosi 4,3 što ukazuje na pozitivan stav te slaganje sa tvrdnjama. Korelacijskom analizom utvrđena je snažna i pozitivna te statistički značajna veza među konstruktima podrške i održivog razvoja ($r=0,713$; $p=0,000$), a ista je potvrđena i jednostavnom regresijskom analizom ($\beta=0,452$, $p=0,000$). Na temelju rezultata zaključuje se kako je hipoteza 2 potvrđena.

Zaključeno je da je glavna hipoteza H1 djelomično potvrđena, obzirom na potvrđivanje jedne, a odbacivanje tri pomoćne hipoteze, dok je hipoteza H2 potvrđena. Potvrđeno je kako psihološko osnaživanje lokalnog stanovništva statistički značajno utječe na podršku lokalnog stanovništva za održivi razvoj turizma koja nadalje statistički značajno i pozitivno utječe na održivi razvoj turizma u destinaciji. Konstrukt "psihološko osnaživanje" ujedno je i najbolje ocijenjen konstrukt osnaživanja među istraživanima, te se ispitanici najviše poistovjećuju s varijablama unutar istoga. Zanimljivo je kako se ispitanici na pozitivan način pronalaze u tvrdnjama vezanima uz osobne benefite to jest psihološko osnaživanje, međutim kada je u pitanju konstrukt "društveno osnaživanje" gdje je važna poveznica s ostatkom društva, dolazi do većeg neslaganja s tvrdnjama. Iako ostali konstrukti nemaju statističku značajnost, ipak su vidljive oscilacije u odgovorima odnosno primjetni su različiti stavovi ispitanika, ali ipak prevladavaju negativni. Stoga se zaključuje kako isti nisu statistički značajni za predviđanje podrške kao preduvjeta održivog razvoja turizma destinacije.

Analizom konstrukta doprinos zajednici zaključeno je kako je isti, iako s prisutnim negativnijim stavom prema tvrdnjama ($AS=3,22$, $SD=0,99$), statistički značajan kada je riječ o utjecaju na podršku razvoja održivog turizma u destinaciji ($r=0,473$; $p=0,000$). Suprotno od navedenog, analizom konstrukta "učinci turizma", kod kojeg je prisutno veće slaganje s tvrdnjama ($AS=3,77$, $SD=0,59$), nije potvrđena statistička značajnost vezano uz podršku razvoja održivog turizma ($r=0,246$; $p=0,932$). Kod konstrukta "učinci turizma" može se primijetiti slaganje s tvrdnjama, međutim one su negativnog predznaka odnosno ispitanici se slažu da turizam ima najviše negativnih utjecaja.

4.5. Ograničenja i preporuke za daljnja istraživanja

Provedeno istraživanje prate svojevrsna ograničenja koja se očituju u malom uzorku koji je ujedno i prigodan te kratko vrijeme provođenja istraživanja. U istraživanju je sudjelovalo 185 ispitanika, što se može promatrati kao svojevrsno ograničenje. Iako se radi o ispitanicima čiji su sociodemografski podaci relativno podjednako raspoređeni, uzorak je ipak mali i prevladavaju osobe ženskog spola te bi se za kvalitetnije rezultate istraživanja trebalo uključiti više osoba. Za daljnja istraživanja predlaže se uključivanje većeg broja ispitanika muškog spola kao i veći broj ispitanika općenito. Još jedno ograničenje očituje se u kratkom vremenu

prikupljanja odgovora putem anketnog upitnika te se predlaže duži period prikupljanja odgovora.

Obzirom na rezultate provedenog istraživanja te negativan stav ispitanika vezano uz čimbenike osnaživanja i podrške održivom razvoju turizma, za buduća se istraživanja predlaže istražiti uzroke loših ocjena za navedene konstrukte odnosno utvrditi okidače za negativan stav kod pojedinih tvrdnji. Na temelju provedenog istraživanja, a kako bi se utvrdio uzrok niskoj razini povezanosti osnaživanja i podrške predlaže se veća koncentracija na negativno ocjenjene konstrukte. Budući da su psihološki i društveni utjecaji turizma u bliskoj vezi, važno je pobliže istražiti zašto je jedan konstrukt ocjenjen pozitivno dok je drugi ocjenjen negativno. Drugim riječima, predlaže se istraživanje koje ispituje vezu osnaživanja pojedinca i osnaživanja zajednice kada je u pitanju razvoj održivog turizma. U kontekstu političkog osnaživanja, predlaže se da se istraži želja sudionika istraživanja za participacijom u donošenju odluka vezanih uz turizam odnosno da se ispita njihova spremnost za aktivno sudjelovanje ukoliko im se pruži takva prilika.

Uz navedeno, predlaže se raščlanjivanje varijabli svakog od navedenih konstrukata na pozitivne i negativne kako bi se utvrdilo što najviše pridonosi nezadovoljstvu kako bi se, na poslijetku, moglo doći do zaključka kako unaprijediti odnos s lokalnom zajednicom te poboljšati rezultate budućih istraživanja ali i pospješiti razvoj održivog turizma općenito.

5. ZAKLJUČAK

Uloga lokalnog stanovništva izrazito je kompleksna tematika s obzirom da postoje razni čimbenici koji utječu na stavove i ponašanja pojedinaca kada je riječ o održivom razvoju turizma. Turizam sa sobom donosi pozitivne i negativne utjecaje koji utječu na formiranje stavova stanovništva o samome turizmu i turistima, a gdje najčešće, ukoliko se ne vodi računa o zajedništvu i ne upravlja taktički, dolazi do konflikta i negativnih posljedica za sve. Upravo održivim načinom razvoja turizma nastoji se doći do balansa odnosno uzeti u obzir zadovoljstvo dionika, prirode i društva. Odabirom čimbenika osnaživanja nastoji se ući u srž problematike na način da se otkrije koji čimbenici osnaživanja i u kojoj mjeri utječu na podršku razvoja održivog turizma kod lokalnog stanovništva koja se uzela u obzir kao pretpostavka održivog razvoja turizma.

Provedeno istraživanje istaknulo je važnost i značajnost podrške lokalnog stanovništva koja ujedno potvrđuje i proučenu literaturu te korištene znanstvene članke. Zaključeno je kako bez podrške lokalnog stanovništva nema ni održivog turizma, a ne može se govoriti niti o turizmu kao kvalitetnoj djelatnosti. Čimbenici osnaživanja koji su uzeti u ovom istraživanju imaju djelomičnu važnost prilikom utjecaja na podršku od strane lokalnog stanovništva odnosno potvrđeno je kako psihološko osnaživanje te doprinos zajednici imaju statistički značajnu i pozitivnu vezu sa podrškom koja nadalje statistički značajno i pozitivno utječe na održivi razvoj turizma dok ostali konstrukti, vezani uz osobne ekonomske koristi, političko osnaživanje, društveno osnaživanje te učinke turizma, imaju neki oblik povezanosti sa podrškom međutim nisu statistički značajni kod pretpostavke podrške. Najlošije ocjene postigao je konstrukt "političko osnaživanje" gdje je vidljivo nezadovoljstvo stanovništva s obzirom na mogućnosti uključivanja u donošenje odluka vezanih uz turizam, a prate ga konstrukti "društveno osnaživanje" i "doprinos zajednici". Iz analiziranih konstrukata vidljivo je kako se lokalno stanovništvo i dalje nadmeće s turistima odnosno kako smatra da nisu najvažniji dionici turizma s obzirom na postavljene tvrdnje. Kako bi se ovaj jaz smanjio važno je uvesti posebne regulacije što se tiče prostorne opterećenosti, pristupačnosti za lokalno stanovništvo, uvjeta života i mogućnosti za razvoj u svakom smislu.

Lokalno stanovništvo neizostavan je dio razvoja turizma destinacije, a njegova važnost očituje se u stvaranju atmosfere, kulturi zajednice, običajima, stilom života, kulturno-povijesnom naslijeđu koje se njeguje i predstavlja posjetiteljima, izgradnjom zajednice ugodne za život, izgradnji same turističke ponude za posjetitelje i slično. Kako bi turizam bio kvalitetan i održiv

važno je postići sinergiju lokalnog stanovništva i turista pri čemu se vodi računa o pravnim regulacijama te zaštititi prirode i okoliša. Na poslijetku, lokalno stanovništvo ima najveću moć; oni su ti koji mogu u bilo kojem trenutku zaustaviti turističke aktivnosti u svojoj zajednici ako ne vide dobrobiti, njihova je podrška ključna da bi se turisti osjećali dobrodošli te su oni ti koji su ključni za pružanje kvalitetnog i jedinstvenog iskustva u svojoj destinaciji.

POPIS LITERATURE

KNJIGE

1. Bennet, R.: Management, Informator, Zagreb, 1994.
2. Blewitt, J., Understanding sustainable development, Earthscan, 2008.
3. Carić, H., Održivi turizam u deset koraka: Planiranje održivog turizma zasnovanog na baštini i prirodnom nasljeđu. Institut za turizam i ODRAZ – održivi razvoj zajednice, 2006.
4. Coccossis, H., Tourism and Sustainability: Perspectives and Implications, Sustainable Tourism- European Experiences, 1996.
5. Črnjar, Mladen ; Črnjar, Kristina Menadžment održivog razvoja. Opatija : Rijeka: Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu ; Glosa, 2009.
6. Hall, D. R., & Richards, G. (Eds.). Tourism and sustainable community development (p. 1). London: Routledge, 2000.
7. Inkson, C., Minnaert, L. : Tourism Management: An Introduction, SAGE Publications, 2018.
8. Jadrešić, V. : Janusovo lice turizma : Od masovnog do selektivno – održivog turizma, Plejada, Zagreb, 2010.
9. Marušić, M., Prebežac, D., Mikulić, J., „Istraživanje turističkih tržišta“, Zagreb, Sveučilište u Zagrebu, 2019.
10. Muller, H.R., Održivi razvoj u turizmu- u potrazi za novom etikom turizma, Bern, 1993.
11. Vukonić, B. : Turizam : budućnost mnogih iluzija, Plejada, Zagreb, 2011.
12. Vukonić, B., Keča, K. : Turizam i razvoj : pojam, načela i postupci, Mikrorad d.o.o., Zagreb, 2001.

ČLANCI

1. Aas, C., Ladkin, A., Fletcher, J. : Stakeholder collaboration and heritage management, *Annals of Tourism Research*, Vol. 32, No. 1, 2005., 28-48
2. Birkić, D., Primužak, A., & Erdeljac, N. (2019). Sustainable tourism development of coastal destination–The role and the significance of local residents. *Tourism in Southern and Eastern Europe*, 5, 101-119.
3. Boley, B. B., & McGehee, N. G. (2014). Measuring empowerment: Developing and validating the resident empowerment through tourism scale (RETS). *Tourism Management*, 45, 85-94.
4. Giampiccoli, A., & Kalis, J. H. (2012). Tourism, food, and culture: Community-based tourism, local food, and community development in m pondoland. *Culture, Agriculture, Food and Environment*, 34(2), 101-123
5. Harcombe, D.: The economic impacts of tourism, *ABAC Journal* Vol 19 No. 2, Assumption University, 1999., 10-22
6. Khalid, S., Ahmad, M. S., Ramayah, T., Hwang, J., & Kim, I. (2019). Community empowerment and sustainable tourism development: The mediating role of community support for tourism. *Sustainability*, 11(22), 6248., 1-14
7. Lankford, S. V., & Howard, D. R. (1994). Developing a tourism impact attitude scale. *Annals of tourism research*, 21(1), 121-139.
8. Lee, T. H. (2013). Influence analysis of community resident support for sustainable tourism development. *Tourism management*, 34, 37-46.
9. Li, Y. (2004). Exploring community tourism in China: The case of Nanshan cultural tourism zone. *Journal of sustainable tourism*, 12(3), 175-193.

10. Moghavvemi, S., Woosnam, K. M., Paramanathan, T., Musa, G., & Hamzah, A. (2017). The effect of residents' personality, emotional solidarity, and community commitment on support for tourism development. *Tourism Management*, 63, 242-254.
11. Muganda, M., Sirima, A., & Ezra, P. M. (2013). The role of local communities in tourism development: Grassroots perspectives from Tanzania. *Journal of Human Ecology*, 41(1), 53-66.
12. Petrić, L., & Pivčević, S., Community based tourism development-insights from Split, Croatia, *Tourism & Hospitality Industry*, 2016., str. 294-307
13. Ranasinghe, R., & Pradeepamali, J., Community Empowerment and their Support for Tourism Development: an Inquiry based on Resident Empowerment through Tourism Scale. *Journal of Tourism and Services*, 10, 2019., 55-76.
14. Sergejev, D., "Što je lokalna zajednica (komuna)?" *Sociologija i prostor*, no. 59-60, 1978., 91-98
15. Sunlu, U. : Enviromental impacts of Tourism, u *Local resources and global trades: Environments and agriculture in the Mediterranean region*, Options Méditerranéennes : Série A. Séminaires Méditerranéens, br. 57.,2003., 7-8.
16. Woosnam, K. M., Using emotional solidarity to explain residents' attitudes about tourism and tourism development. *Journal of Travel Research*, 51(3), 2012., 315-327.

OSTALI IZVORI

1. Characteristics of Sustainable Tourism, raspoloživo na, (pristupljeno 20.3.2024.)
2. HTZ, Turizam u brojkama 2022., raspoloživo na https://www.htz.hr/sites/default/files/2023-07/HTZ%20TUB%20HR_%202022.pdf (pristupljeno 1.5.2024.)

Popis ilustracija

POPIS TABLICA

Tablica 1: Osobne ekonomske koristi	38
Tablica 2: Političko osnaživanje.....	39
Tablica 3: Psihološko osnaživanje.....	39
Tablica 4: Društveno osnaživanje	39
Tablica 5. Doprinos zajednici.....	40
Tablica 6: Učinci turizma	40
Tablica 7: Podrška razvoju turizma	41
Tablica 8: Održivi razvoj turizma.....	41
Tablica 9: Rezultati korelacijske analize	42
Tablica 10: Korelacijska analiza konstrukata podrške i održivog razvoja turizma	42
Tablica 11: Rezultati višestruke regresijske analize.....	43
Tablica 12: Rezultati jednostavne regresijske analize.....	44

POPIS GRAFIKONA

Grafikon 1 Spol ispitanika.....	32
Grafikon 2 Dob ispitanika	33
Grafikon 3 Razina obrazovanja ispitanika	33
Grafikon 4 Radni status ispitanika	34
Grafikon 5 Prosječni osobni mjesečni neto prihod ispitanika	34
Grafikon 6 Briga o održivom razvoju turizma	36
Grafikon 7 Zaposlenje u turizmu.....	36
Grafikon 8 Poznavanje pojma "održivi turizam"	37
Grafikon 9 Stavovi isitanika o podršci razvoju turizma u njihovoj destinaciji	37
Grafikon 10 Stavovi ispitanika o važnosti lokalnog stanovništva za razvoj turizma destinacije	38

Prilozi

ANKETNI UPITNIK

Poštovani,

ovo istraživanje se provodi sa svrhom prikupljanja informacija potrebnih za izradu diplomskog rada u okviru kolegija „Strateški marketing u turizmu” na sveučilišnom diplomskom studiju na Fakultetu za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu, Opatija. Cilj istraživanja jest utvrditi čimbenike osnaživanja lokalnog stanovništva i njihovu povezanost sa podrškom kao preduvjeta za razvoj održivog turizma.

Pitanje 1:

Smatrate li da destinacija u kojoj živite vodi računa o održivom razvoju turizma?

DA/NE

Pitanje 2:

Da li ste zaposleni-na radnom mjestu koje je direktno vezano uz turizam?

DA/NE

Pitanje 3:

Da li vam je poznat pojam “održivi turizam”?

DA/NE

Pitanje 4:

Podržavate li održivi razvoj turizma u svojoj destinaciji?

DA/NE

Pitanje 5:

Smatrate li da lokalno stanovništvo ima važnu ulogu u razvoju turizma destinacije?

DA/NE

Pitanje 6: U nastavku ocijenite svoje slaganje sa svakom od navedenih tvrdnji koje se odnose na osnaživanje lokalne zajednice kroz turizam (1-u potpunosti se ne slažem, 5-u potpunosti se slažem).

1. Turizam mi pomaže u plaćanju računa	1	2	3	4	5
2. Dio mog prihoda vezan je uz turizam	1	2	3	4	5
3. Ekonomski profitiram od razvoja turizma	1	2	3	4	5

4. Budućnost moje obitelji u ekonomskom smislu ovisi o turizmu	1	2	3	4	5
5. Sudjelujem u donošenju odluka vezanih uz turizam	1	2	3	4	5
6. Moj glas je važan za budući razvoj turizma u mom mjestu	1	2	3	4	5
7. Ponosan/ponosna sam što sam stanovnik ovog grada	1	2	3	4	5
8. Osjećam se posebno jer ljudi putuju kako bi vidjeli jedinstvenost mog mjesta	1	2	3	4	5
9. Turizam me podsjeća da imam jedinstvenu kulturu koju mogu podijeliti s posjetiteljima	1	2	3	4	5
10. Zbog turizma imam potrebu reći drugima o onome što nudimo	1	2	3	4	5
11. Osjećam se povezano sa svojom zajednicom	1	2	3	4	5
12. Budi se osjećaj zajedništva u meni	1	2	3	4	5
13. Turizam osigurava načine da se aktivno uključim u svoju zajednicu	1	2	3	4	5
Pitanje 7: U nastavku ocijenite svoje slaganje sa svakom od navedenih tvrdnji koje se odnose na podršku lokalne zajednice za razvoj turizma (1-u potpunosti se ne slažem, 5-u potpunosti se slažem).					
1. Podržavam razvoj turizma i želim da ostane važan zajednici	1	2	3	4	5
2. Smatram da razvoj turizma treba biti aktivno potaknut	1	2	3	4	5
3. Moja zajednica treba podržati razvoj turizma	1	2	3	4	5

4. Podržavam razvoj novih sadržaja koji će privući nove turiste	1	2	3	4	5
5. Moje mjesto treba ostati turistička destinacija	1	2	3	4	5
6. Općenito, pozitivni učinci turizma prevladavaju u odnosu na negativne učinke	1	2	3	4	5
7. Turistički sektor će nastaviti imati važnu ulogu u gospodarstvu zajednice	1	2	3	4	5
8. Dugoročno planiranje omogućava kontrolu negativnih utjecaja na okoliš	1	2	3	4	5
9. Važno je planirati kako bi se upravljalo rastom turizma	1	2	3	4	5
Pitanje 8: U nastavku ocijenite svoje slaganje sa svakom od navedenih tvrdnji koje se odnose na doprinos turizma lokalnoj zajednici u Vašem mjestu. (1-u potpunosti se ne slažem, 5-u potpunosti se slažem).					
1. Kvaliteta života u mojem mjestu je poboljšana zbog turizma.	1	2	3	4	5
2. Imam više rekreacijskih mogućnosti (mjesto za otići i stvari za raditi) zbog turističkih sadržaja.	1	2	3	4	5
3. Turizam pruža mnoge mogućnosti zapošljavanja lokalnog stanovništva.	1	2	3	4	5
4. Kvaliteta javnih usluga je poboljšana zbog turizma.	1	2	3	4	5
5. Mogućnosti za kupnju su bolje u mojem mjestu kao rezultat turizma.	1	2	3	4	5
6. Moje mjesto ima bolju cestovnu infrastrukturu zbog turizma.	1	2	3	4	5
7. Standard života mogega domaćinstva je viši zbog potrošnje koju turisti ostvaruju u mojem mjestu.	1	2	3	4	5
Pitanje 9: U nastavku ocijenite svoje slaganje sa svakom od navedenih tvrdnji koje se odnose na održivi razvoj turizma u Vašem mjestu. (1-u potpunosti se ne slažem, 5-u potpunosti se slažem).					

1. Turizam donosi korist lokalnom razvoju gospodarstva	1	2	3	4	5
2. Razvoj turizma osigurava korist zajednici i okolišu	1	2	3	4	5
3. Turizam zadovoljava i profitabilnost i održivost	1	2	3	4	5
4. Turizam je postao dio lokalne kulture	1	2	3	4	5
5. Turizam omogućava ponovna ulaganja u lokalni razvoj	1	2	3	4	5
Pitanje 10: U nastavku ocijenite svoje slaganje sa svakom od navedenih tvrdnji koje se odnose na učinke turizma u Vašem mjestu. (1-u potpunosti se ne slažem, 5-u potpunosti se slažem).					
1. Porast broja turista dovodi do napetih odnosa između lokalnog stanovništva i turista.	1	2	3	4	5
2. Turizam uzrokuje prenapučenost.	1	2	3	4	5
3. Turizam uzrokuje više troškove života.	1	2	3	4	5
4. Turizam uzrokuje nastanak smeća.	1	2	3	4	5
5. Turizam poboljšava fizički izgled mjesta.	1	2	3	4	5
6. Turizam utječe na povećanje rekreacijskih mogućnosti za lokalno stanovništvo.	1	2	3	4	5
7. Turizam pomaže u očuvanju kulturnog identiteta i obnavljanju povijesnih zgrada.	1	2	3	4	5
8. Turizam sudjeluje u ostvarivanju prihoda i standarda života.	1	2	3	4	5

SOCIODEMOGRAFSKI PODACI

Pitanje 11: Spol (zaokružiti jedan odgovor):

- a) muško
- b) žensko

Pitanje 12: Dob (zaokružiti jedan odgovor):

- a) 18-25

- b) 26-35
- c) 36-45
- d) 46-55
- e) 56 i više

Pitanje 13: Razina obrazovanja (zaokružiti jedan odgovor):

- a) osnovna škola
- b) srednja škola
- c) viša škola
- d) fakultet - preddiplomski studij
- e) fakultet - diplomski studij
- f) fakultet - magisterij ili doktorat

Pitanje 14: Radni status (zaokružiti jedan odgovor):

- a) zaposlen/a
- b) nezaposlen/a
- c) student/ica
- d) umirovljenik/ica

Pitanje 15: Prosječni osobni mjesečni neto prihod (zaokružiti jedan odgovor):

- a) <300 eura
- b) 301 – 599 eura
- c) 600-799 eura
- d) 800-999 eura
- e) 1.000-1.299 eura
- f) >1.300 eura